

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas

Socialinės geografijos ir regionistikos studijų centas

Egidijus Kaunas

Visuomeninės geografijos ir geoinformacinių sistemų taikymo magistro programos
magistrantas

**SPORTINIO TURIZMO PLANAVIMO IR PLĖTROS GEOGRAFINĖS
SĄLYGOS SALANTŲ REGIONINIAME PARKE**

Magistro baigiamasis darbas

Magistro baigiamojo darbo vadovas

Doc. dr. Eduardas Spiriajevas

Klaipėda, 2020

Santrauka

Magistro baigiamajame darbe analizuojamos sportinio turizmo planavimo ir plėtros sąlygos Salantų regioniniame parke. Suformuotas tyrimo tikslas – ištirti sąlygas ir galimybes sportinio turizmo ir rekreacijos planavimui Salantų regioniniame parke, ir pagrįsti sportinio turizmo teritorinių arealų svarbą turizmo paslaugų ir infrastruktūros plėtotei.

Darbo teorinėje dalyje apžvelgiami ankstesni tyrimai, mokslinės publikacijos, knygos ir įstatymai bei teisės reglamentai, kurie susiję su nagrinėjama tema. Pasinaudojant užsienio literatūra pateikiami esminiai sportinio turizmo sąvokos apibrėžimai ir rūšys. Aprašomi bakalauro baigiamajame darbe naudoti darbo metodai.

Analitinėje darbo dalyje tirama Salantų regioninio parko gamtinė, kultūrinė ir istorinė lankomų objektų raida. Pateikiama sportinės rekreacijos infrastruktūra ir jos būklė, taip pat aprašomi vykdyto sporto zonų monitoringo, kurio metu įvertinta ir charakterizuota 16 sporto aikštelių, duomenys. Santykiniais rodikliais išreiškiamas lankomų objektų teritorinis išsidėstymas skirtingose Salantų regioninio parko dalyse. Suprojektuojami ir pateikiami turizmo arealai, kuriose yra ne mažiau kaip trys objektai iš kurių visi nuo artimiausio kaimyninio objekto nėra nutolę toliau kaip 500 metrų atstumu. Sudaroma lankomų objektų tipologija, kurios pagalba objektai išskirstomi į 5 turizmo nišų grupes. Sudaroma arealų pritaikomumo pagal turizmo nišas lentelė, kurioje pavaizduota kokioms nišoms priklausančius objektus savo sudėtyje turi kiekvienas arealas ir pagal tai sprendžiamas arealo turistinis potencialas ir patrauklumas. Pagal sudarytą tipologiją kiekvienas arealas detalizuojamas ir išskiriamas pagal svarbiausių jame esančių objektų grupę, o gauti rezultatai atvaizduojami žemėlapyje.

Tyrimo metu nustatyta, jog Salantų regioninio parko teritorijoje yra daugiau kaip 150 gamtinių, kultūrinių, rekreacinių objektų, kurie patys neturi ryšio su sportiniu turizmu, tačiau tuo pačiu nustatyta, jog šiuos objektus įtraukus į tam tikras veiklas ar į specialius tematinis maršrutus jie pilnai išpildo sportinio turizmo pagrindinį principą – keliavimas iš namų tam, kad užsiimti aktyviomis veiklomis. Taip pat įvertinta, jog tarpinstitucinis ir vietinių įstaigų bendravimas turi didžiulį teigiamą impulsą sportinio turizmo plėtrai Salantų regioniniame parke. Sukurti teritoriniai arealai, kurių išskirtinumas suteikia galimybę specializuotis tam tikroje srityje, o išryškinti teritorinių arealų trūkumai gali būti tobulinami atsižvelgiant į pasiūlymuose pateiktas pastabas.

Esminiai žodžiai: sportinis turizmas, Salantų regioninis parkas, teritorinis pasiskirstymas.

TURINYS

Santrauka	2
Įvadas	4
ANKSTESNIŲ TYRIMŲ ANALIZĖ	6
1. SALANTŲ REGIONINIO PARKO GAMTINĖ, KULTŪRINĖ IR ISTORINĖ RAIDA..	19
2. REKREACINĖS INFRASTRUKTŪROS BŪKLĖ SPORTINIO TURIZMO PLĖTOTĖS ASPEKTAIS.....	27
3. ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ POTENCIALAS SPORTINIO TURIZMO PLĖTOTEI	34
4. SPORTINIO TURIZMO AREALŲ IŠSKYRIMAS IR JŲ REKREACINIS PAGRINDIMAS.....	37
Išvados	51
Pasiūlymai ir rekomendacijos.....	53
Literatūra	57
Summary	59

IVADAS

Sportinis turizmas neatsiejama turizmo šaka, kuri šiuolaikinėje visuomenėje užima vis svarbesnį vaidmenį. Sportinis turizmas – tai turizmo forma, kai keliaujant užsiimama aktyvia fizine veikla. Sporto turizmas gali pasireikšti sportuojant sporto zonose, dalyvaujant aktyviose turizmui siūlomose veiklose (žygiai, sportinės šventės, orientacinės varžybos ir pan.), plaukimu upe baidarėmis, autoturizmu.

Temos aktualumas. Šiuolaikinėje visuomenėje, kurioje kasdien pritaikoma vis daugiau modernių technologijų, visos sritys turi prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų. Tokia paradigma¹ kaip sportinis turizmas yra ganėtinai jauna bet be galo perspektyvi. Sportinio turizmo sąvoka Lietuvoje nėra įprasminata nei turizmo nei kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose ar teisės aktuose, tad iki šiol sportinio turizmo tematika praktiškai nebuvo atlikta jokių tyrimų. Saugomos teritorijos Lietuvoje užima 18 proc. visos teritorijos. Dauguma jų vykdo ne tik gamtosaugines, bet ir turizmo veiklas. Šiame tyrime objektu pasirinkta saugoma teritorija – Salantų regioninis parkas. Tai teritorija, kurios pagrindinis įsteigimo tikslas – išsaugoti Minijos, Salanto, Erlos senslėnių² ir jų apylinkių kraštovaizdį, gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes. Salantų regioninis parkas, kaip juridinis objektas aktyviai dalyvauja turizmo sferoje kartu pasitelkdamas vietinius verslininkus. Salantų regioninis parkas, kaip tyrimo objektas tarp ankstesnių tyrimų minimas itin retai, tad šis tyrimas bus aktualus visos Lietuvos, saugomų teritorijų ir konkrečios saugomos teritorijos mastu.

Darbo problematika. Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvoje iki šiol nėra įstatyminės bazės reglamentuojančios sportinį turizmą, ko pasekoje, Lietuvoje iki šiol nėra sistemiško sportinio turizmo ištirtumo, o ypač saugomose teritorijose. Nepaisant nereglamentuotos sporto turizmo bazės, sporto turizmo ir sporto rekreacijos procesai apimantys šią sferą Lietuvos saugomose teritorijose vyksta nepertraukiamai įskaitant ir Salantų regioninį parką.

Tyrimo rezultatai apie Sportinio turizmo planavimo ir plėtros sąlygas Salantų regioniniame parke yra pristatomi keturiuose skyriuose. Pradedant nuo gamtinės, kultūrinės raidos, kurioje apžvelgiami parko teritorijoje esantys gamtiniai, kultūriniai ir istoriniai lankomi objektai, pateikiamas jų vizualinis išsidėstymas parko teritorijoje ir trumpa analizė. Antrame skyriuje analogišku principu ištiriami sportinės rekreacijos objektai, kuriuos sudaro sporto zonos, vandens turizmo ir papildomi su paslaugomis ir susisiekimu susiję išteklių. Trečiajame skyriuje apžvelgiami žmogiškieji išteklių, jų sąveika tarpusavyje ir įtaka Salantų regioniniam parkui. Paskutiniame skyriuje pristatomi pagal

¹ Paradigma – teorinių ir metodologinių prielaidų, kuriomis remiasi tam tikras mokslinis tyrimas, visuma. Visuotinė Lietuvių enciklopedija. (toliau – VLE)

² Senslėnis - ledyno tirpimo vandenų suformuoto plataus ir gilaus slėnio atkarpa. VLE.

atitinkamus kriterijus suprojektuoti turizmo arealai, kurie detaliam išanalizavimui pagal į juos patenkančius objektus ir jų tipologiją. Arealai priskiriami vienai iš penkių turizmo nišų ir tai atvaizduojama sukurtame žemėlapyje. Darbo pabaigoje pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai, kurie galėtų padėti vystyti sportinio turizmo plėtrą Salantų regioniniame parke netolimoje ateityje.

Tyrimo tikslas – ištirti sąlygas ir galimybes sportinio turizmo ir rekreacijos planavimui Salantų regioniniame parke, ir pagrįsti sportinio turizmo teritorinių arealų svarbą turizmo paslaugų ir infrastruktūros plėtotei.

Tyrimo uždaviniai:

- Įvertinti gamtines, kultūrinės, istorines sportinio turizmo plėtotės sąlygas Salantų regioniniame parke;
- Ištirti sportinės rekreacijos infrastruktūrą ir nustatyti jos elementus sportinio turizmo plėtotei;
- Apibūdinti žmogiškųjų išteklių charakteristiką sportinio turizmo plėtotėje;
- Sudaryti sportinio turizmo teritorinius arealus.

Bakalauro baigiamajame darbe taikyti šie tyrimų metodai:

- Lyginamasis – lyginamos saugomos teritorijos tarpusavyje, taip pat lyginamuoju metodu sukurtiems arealams pritaikomos specifinės charakteristikos. Lyginamas įvairaus tipo objektų nuotolis nuo gatvių, pastatų, kitų objektų.
- Kartografinis – teritorinei Salantų regioninio parko sportinio turizmo analizei, buvo pasinaudota geografinėmis informacinėmis sistemomis (GIS) t.y. Esri ArcMap 10.3 programų paketu. Pateikiami Salantų regioninio parko skirtingų temų žemėlapiai. Vizualiai perteikiama tyrimo metu surinkta informacija. Programos pagalba atliekami veiksmai susiję esamų ir siūlomų arealų išsidėstymu.
- Mokslinės literatūros analizė – šis mokslinis metodas taikomas, su tikslu išanalizuoti mokslinius straipsnius susijusius sportinio turizmo tematika.
- Grupavimo – tyrimo metu surinktų duomenų grupavimas tarpusavio panašumams ir skirtumams išryškinti.
- Stebėjimo – vykdytas stebėjimas Salantų regioninio parke, siekiant surinkti duomenis apie sporto zonas, esančias saugomoje teritorijoje.

ANKSTESNIŲ TYRIMŲ ANALIZĖ

1. Teorinis ištirtumas ir sportinio turizmo konceptai

Mokslinėje literatūroje apie sportinį turizmą lietuvių kalba, skirtingai nuo užsienio literatūros, nėra gausiai parašyta. Lietuvių literatūroje randamos tik tolimos sportinio turizmo užuomazgos, daugiausia susijusios su rekreaciniu ar gamtiniu turizmu, o labiausiai šios temos buvo aprašomos iš geografijos, ekonomikos, ekologijos, miškininkystės ir teritorijų planavimo perspektyvų, tuo tarpu užsienio literatūroje aptiktos konkrečiai sportinį turizmą apimančios temos, kurias tyrė ženkliai įvairesnių disciplinų atstovai: geografs, ekonomikai, ekologai, teritorijų planavimo institutai, urbanistai, psichologai, sporto ir net teisės.

Sportinio turizmo sąvoka - dar nėra plačiai vartojama, nes nėra įvesto konkretaus apibrėžimo ir nėra atlikta pakankamai mokslinių tyrimų galinčių sukurti optimalų apibrėžimą, tačiau pasauliniu mastu ši sąvoka turi daugybę apibrėžimų ir yra gana lengvai suprantama tarptautiniame kontekste (Hurich, 2017). Beveiki visi sporto turizmą tyrę autoriai sutinka, jog tai dviejų glaudžiai susijusių mokslo disciplinų³ – sporto ir turizmo integracija, kurios dėka auga ekonomika (Fitriantono ir kt., 2019). Egzistuoja daugybė sporto turizmo mokslinių apibrėžimų, kurių daugumą galima apibūdinti pasiremiant H. J. Gibson, kuri sporto turizmą išskiria kaip laisvalaikio grindžiamas keliones, kuriose turistai laikinai išvyksta už savo namų bendruomenės ribų, tam kad galėtų dalyvauti fizinėje veikloje, stebėti fizinę veiklą ar įsitraukti į lankomus su fizine veikla susijusius objektus (Gibson, 1998b, p. 49). Keletas sportinio turizmo apibrėžimų pabrėžia laisvalaikio grindžiamas keliones (pvz., Weed and Bull, 1997) arba neįtraukia profesionalų sporto ir verslo kelionių, susijusių su sportu (Hall, 1992; Standeven, 1997). Turbūt plačiausią sportinio turizmo apibrėžimą pateikia Standevenas ir De Knopas (1999: 12), kurie apibrėžia sporto turizmą kaip aktyvaus ir pasyvaus dalyvavimo sportinėje veikloje formas, atsitiktinai ar organizuotai dėl nekomercinių ar komercinių priežasčių, dėl kurių reikia keliauti toliau nuo namų ir darbo vietos. Nors šis apibrėžimas tiksliai nesuformuluoja pagrindinių sporto ar turizmo parametrų, jo vertė slypi tame, kad iš esmės jis apima įvairius interesus, egzistuojančius tiriant sporto turizmo vietas (Higham, J. E., 2005). Pigeassou (2004, p 45) pasiūlytas sporto turizmo apibrėžimas - kelionė, kurianti turistinę laiko erdvę, kurią inicijuoja vieta (žiūrima kaip į tikslą) ir dalyvavimas sporto kultūroje tokioje kaip fizinis aktyvumas. (Geffroy, 2017). Gozalova ir kt. (2014) konstatuoja, jog sporto turizmas yra savarankiška ir socialiai orientuota sritis, ir gyvenimo būdas, kurį propaguoja nemaža dalis visuomenės. Autorė pabrėžia, jog tai efektyvi priemonė dvasiniam ir fiziniam asmens vystymuisi ir reikšmingas reiškinys šiuolaikiniame

³ Disciplina – mokslo šaka, sritis; dėstomasis dalykas. VLE.

visuomenės gyvenime. Anot, Ritchie, B. W. ir Adair, D. (2004), sporto turizmas apima keliones, kurių tikslas – noras dalyvauti pasyviose (pvz., sporto renginių stebėjimas ir sporto muziejų lankymas), ir (arba) aktyviose sporto veiklose (pvz., nardymas, dviračių sportas, golfas), ir tai gali apimti atvejus, kai dominuojanti kelionių veikla ar priežastis yra sportas ar turizmas. Šiame tyrime bus naudojamas sportinio turizmo apibrėžimas, kurį pateikė (Jaksic – Stojanovic ir kt., 2019), anot jų sportinis turizmas glaudžiai susijęs su turizmo rekreacija, orientuojamasi į keliones, kurių metu lankytojai gamtoje tampa aktyviais dalyviais.

Kurtzmanas (2000) siekdamas kuo tiksliau apibrėžti sportinį turizmą, teigė, kad yra penkios pagrindinės sporto turizmo kategorijos (sudedamosios sportinio turizmo dalys), (žr. 1 lentelę):

- sporto turizmo traukos objektai;
- sporto turizmo kurortai;
- kruizai sportiniame turizme;
- sporto turizmo turai,
- sporto renginių turizmas;
- sportinis nuotykių turizmas.

1. Lentelė. Sporto turizmas: Sportinio turizmo kategorijų ir veiklos rūšių apimtis

Kurtzmano (2000 m.) Sportinio turizmo kategorijos	Natūralios ar žmogaus sukurtos aplinkybės ir veiklos
Traukos objektai	Himalajai
	Mėlynieji kalnai, Australija
	Sporto paveldo objektai (pvz., Regbio sąjunga, Regbis, JK ⁴)
	Šlovės muziejai (pvz., Beisbolo šlovės muziejus, Cooperstown)
	Sporto muziejai (pvz., Olimpiniis muziejus, Lozana)
	Sporto stadionai (pvz., „Lords“, „Twickenham“).
	Sporto pramogų parkai (pvz., „Disney Wide“ Sporto pasaulis)
	Unikalios sporto bazės (pvz., vidaus vasaros slidinėjimo arenos)
Kurortai	Žiemos slidinėjimo kurortai (pvz., Vistleris, Kanada)
	Vasaros slidinėjimo kurortai (pvz., Thredbo kurortas, Australija)
	Sporto vilos ir integruoti kurortai bei sveikatos ir kūno rengybos klubai
	Sporto treniruokliai (pvz., „Thredbo High“ Aukštumų treniruotės)
Kruizai	Kelionės, skirtos dalyvauti sportiniame turizme (pvz., kelionės į Didįjį barjerinį rifą nardymui)
	Laivo viduje esanti sporto infrastruktūra
	Su sportu susijusių įžymybių marketingas
Turai	Kelionė į sporto stadionus, šlovės muziejus, sporto pramogų parkus, unikalios sporto bazės, sporto varžybas
Varžybos	Didžiulės reikšmės tarptautinės ar vietinės sporto varžybos

⁴ Mūsų laikais regbiu vadinamos dvi skirtingos sporto šakos – regbio sąjunga (angl. „rugby union“) ir amerikiečių futbolą šiek tiek primenanti regbio lyga (angl. „rugby league“).

	Olimpinės žaidynės, Vimbldonas ⁵ , Londono Maratonas, ištvermės varžybos, "Masters Games" ⁶ , savaitinė regbio sąjunga, futbolas ir Amerikietiško futbolo varžybos
Nuotykių turizmas	Plaukimas po vandeniu
	Kelionės dviračiais
	Alpinizmas ir žygiai
	Slidinėjimo turizmas
	Golfo turizmas
	Nardymas

Šaltinis: Standevenas ir De Knopas (1999: 88).

Sporto turizmo traukos objektai traukia poilsiautojus, besidominčius sportu, kuriems reikia tiek pasyvių (vizualių), tiek aktyvių (fizinių) veiklų. Traukos objektai gali būti natūralus (parkai, kalnai, gyvūnija) arba žmogaus sukurti (muziejai, stadionai, parduotuvės). Bendrosios charakteristikos, apibūdintos šioje sporto turizmo srityje įtraukia ir apsilankymus:

- moderniausiose sporto bazėse ir (arba) unikaliuose sporto bazėse kuriuose paprastai rengiami sporto renginiai, pvz.: stadionai, arenos ir kupolai;
- sporto muziejus skirtus pagerbti sporto paveldą, didvyrius ir lyderius;
- sporto pramogų parkus, įskaitant vandens parkus;
- pėsčiųjų takus, sukurtus tyrinėti gamtą;
- mažmeninės prekybos sporto parduotuves (Gozalova ir kt., 2014).

Anot Gibsono (1998), sporto turizmo traukos objektai taip pat klasifikuojami pagal vietos veiklą, susijusią su:

- Sporto renginiais skirtais stebėjimui. Juose yra santykinai nedaug elitinių konkurentų, bet daug sirgalių (pvz., profesionalus sportas).
- Sporto renginiais grindžiamais dalyvavimu. Dalyvauja palyginti didesnė sportininkų dalis įvairiose pasiruošimo ir amžiaus grupėse ir santykinai mažesnė žiūrovų dalis (pvz., dauguma triatlonų⁷ ir maratonai).
- Aktyviu sportu. Aktyvaus sporto renginiai nuo prieš tai buvusios kategorijos skiriasi institucionalizacijos laipsniu, jam būdingas tiesioginis sportinis užsiėmimas (pavyzdžiui, važinėjimas dviračiu ar tenisas), įtraukiantis tiek rekreacinį, tiek rimtą užsiėmimą.

⁵ Vimbldonas – vienas iš keturių teniso Didžiojo kirčio turnyrų.

⁶ Pasaulio meistrų žaidynės – kas ketverius metus rengiamas sporto renginys, panašaus pobūdžio kaip olimpinės žaidynės, tačiau čia dalyviai yra vyresnio amžiaus.

⁷ Triatlonas – sporto šaka – mišrioji trikovė, jungianti plaukimą, važiavimą dviračiu ir bėgimą.

- Kultūrinio sporto veikla. Atspindi tokie lankytini objektai kaip sporto šlovės muziejai, bet taip pat gali apimti ir mažiau apčiuopiamus išteklius, tokius kaip sportuojančio jaunimo nostalgija⁸.

Pagrindiniai lankytini objektai yra tie, kurie paveikia lankytojo sprendimą keliauti remiantis vien trauka. Antriniai traukos objektai yra žinomi asmeniui prieš jo vizitą, tačiau jie nėra svarbiausi nustatant kelionių maršrutus. Tretiniai traukos objektai nežinomi prieš vizitą, bet gali pasiūlyti lankytojui įvairios veiklos atvykus į paskirties vietą. Ši hierarchija išryškėja sportiniame turizme, nes daugelį keliautojų pirmiausia motyvuoja tam tikra sporto galimybė (pvz., Stebėti olimpines žaidynes), kitus, kurių kelionės sprendimai priklauso nuo sportinių ir nesportinių pramogų derinio (pvz., olimpinių žaidynių stebėjimas per suplanuotas golfo atostogas ir kelerių lankytinų vietų aplankymas) ir dar kiti, kurių pirminį sprendimą dėl kelionės galėjo lemti ne sporto galimybės tikslinėje vietoje, bet kurie bent dalį savo vizito praleidžia užsiimdami turizmo tikslais, pagrįstais sportu (pvz., dviračių diena) turizmas per atostogas, kuriose dominuoja vizitai į istorines vietas). Taigi sportinio turizmo traukos sistema pripažįsta, kad sportas gali būti naudojamas kaip turistų atrakcija įvairiais būdais (Higham, 2018).

Sportinio turizmo kurortai yra gerai suplanuoti ir integruoti kurortų kompleksai, kuriuose pagrindinis dėmesys skiriamas sportui ar sveikatai su integruota rinkodaros strategija. Daugelyje situacijų šie sporto centrai siūlo aukštos kokybės sporto veiklas ir paslaugas turistams.

Sportinio turizmo kruizų kategorija apima visas su kruiziniais laivais susijusias keliones, kurių pagrindinis tikslas yra sportas ar sportinė veikla kaip pagrindinė rinkodaros strategija. Daugelis šiandien pastatytų laivų primena viešbučius ir kurortuose ir turi unikalias sporto instaliacijas. Jie taip pat naudojami sporto įžymybėmis kaip rinkodaros priemone.

Sporto turizmo turai apima apsilankymus sporto muziejuose ir stadionuose taip pat renginius ar žaidimus keliose vietose, kurių trukmė gali siekti nuo vienos iki dviejų savaitių (Gozalova ir kt., 2014).

2. Temos praktinis iširtumas

Anksčiau minėta, jog Lietuvių literatūroje mokslinio iširtumo sportinio turizmo tema praktiškai nėra, tuo tarpu praktikoje atidžiai išnagrinėjus rekreacinio ir turizmo pobūdžio tyrimus, sportinio turizmo tolimų užuomazgų buvo pastebėta. Temos praktinį iširtumą Lietuvos literatūroje sudaro moksliniai tyrimai apimantys tyrimo objektą (Salantų regioninio parko teritoriją), panašias į tyrimo objektą teritorijas (kitus regioninius parkus) ir galiausiai visus likusius tyrimus, kuriuose

⁸ Nostalgija – ilgesingas idealizuotas praeities prisiminimas, apgailestavimas.

randamos užuomazgos į sportinį turizmą. Užsienio literatūroje praktinis sportinio turizmo iširtumas neaprepiamas, šiame tyrime pateikiami tik esminiai praktinio iširtumo pavyzdžiai iš užsienio literatūros.

Socialinių ir ekonominių veiklų saugomų teritorijų ribose tema yra aktualiai vystoma šiuolaikinių mokslininkų ir tyrėjų. Aktualiausia tyrimui teritoriją - Salantų regioninį parką, nagrinėjo A. Bučienė, J. Galinienė ir K. Šimkutė (2018). Autorės tyrė vakarų Lietuvoje nykstančių kaimų tendencijas būtent regioninių parkų teritorijose. Tyrimo metu nustatyta, jog Salantų regioniniame parke nuo 2001 iki 2011 visiškai apleistu tapo Šniukščių kaimas, arti šios ribos dar 5 kaimai: Paceliai (7 gyv.), Sakuočiai (4 gyv.), Kulaliai (6 gyv.), Palšiai ir Šaučikiai (po 7 gyv.). Kaimų tuštėjimą vakarų Lietuvos regioninių parkų teritorijoje, anot autorių labiausiai nulėmė ekonominiai reiškiniai.

Neries ir Nemuno kilpų regioninių parkų teritorijos tapo aktualia tema A. Jasinavičiūtei ir R. Ivanauskaitei (2018). Tyrimu siekta prisidėti prie pažintinio turizmo sąlygų saugomose teritorijose gerinimo, o tam įgyvendinti buvo pasirinkta atlikti tiriamų teritorijų rekreacijos potencialo vertinimą. Kaip galimą problemos įgyvendinimo būdą, autorės išreiškė būtinybę užtikrinti rekreacinės infrastruktūros funkcionavimą reguliuojant lankytojų srautus, racionaliai ir kūrybiškai organizuoti rekreacinę, edukacinę veiklą bendradarbiaujant su įvairiomis institucijomis ir įmonėmis.

A. Kumetaitienė ir J. Vaitkevičienė (2015) Asvejos regioniniame parke tyrė gamtos kultūros registre esančių objektų, gamtos paminklų ir lankomų objektų išsidėstymą bei prieinamumą ir lankytojų veiklą regioniniame parke. Taip pat buvo palygintas pažeidimų kiekis pagal nustatytas baudas. Tyrimo eigoje nustatyta, jog kultūros registre įrašyti objektai ir gamtos paminklai išsidėstę atokiai nuo didžiausių lankytojų srautų ir tai reiškia, jog jie sąlyginai nenukenčia nuo antropogeninių veiksmų⁹, tiesa, autorės žvelgdamos į netolimą perspektyvą, kai šie objektai bus pritaikyti lankymui, rekomenduoja tobulinti jų lankymo sąlygas. Didžiausią dalį pažeidimų (40 proc.) sudarė rekreaciniai pažeidimai, po jų sekė kraštovaizdžio (26 proc.), statybų (12 proc.), vandens telkinių (17 proc.), rezervato (17 proc.) ir miškų kirtimo pažeidimai (5 proc.). Nustatyta, jog daugiau nei pusė pažeidimų už kuriuos skiriamos baudos sudaro tie pažeidimai, kurių baudos mokestis mažiausias (54 proc.) Didžiausia grėsmė regioniniam parkui tyrimo metu (2005-2010 m.) kilo dėl didėjančio urbanizacijos poveikio ir sustiprėjusios digresijos rekreacinėse vietovėse.

Nederlingų žemėnaudų problemą spręsti didėjančiu kaimo turizmo sodybų kiekiu Neries ir Aukštadvario regioniniuose parkuose bandė A. Marcinkonienė, S. Marcinkonis ir K. Armolaitis. Minėti mokslininkai nustatė, jog šiuose regioniniuose parkuose vietoj nenašių naudmenų tikslinga plotus apsodinti mišku, plėsti rekreacines zonas ir steigti poilsio vietas. Taip pat siūloma tęsti prieš

⁹ Susiję su žmogaus veikla reiškiniai, veiksniai.

dešimtmetį siūlytą kaimo turizmo vystymą nederlingose žemėse. Nustatyti turizmo plėtros prioritetai kiekvienam parkui: Neries regioniniame parke – vandens bei pažintinio turizmo centras; Aukštadvario regioniniame parke – ramaus poilsio bei vandens turizmo centras. Kaimo turizmą regioniniuose parkuose siūloma plėtoti keturiomis, kaip įmanoma perspektyviausiomis kryptimis (vandens turizmą, pritraukti užsienio turistus, vystyti savaitgalių ir atostogų turizmą.).

Apie vieną įspūdingiausių ir išskirtiniausių saugomų teritorijų Lietuvoje – Kuršių Nerijos nacionalinį parką tyrimą atliko A. Armaitienė, B. Bertužytė ir E. Vaškaitis (2014). Tyrime kuriame kaip pavyzdį pritaikius Kuršių Nerijos nacionalinį parką, buvo analizuojami ir teikiami pasiūlymai panašaus pobūdžio saugomoms teritorijoms. Tyrimo tikslas – išanalizuoti periferinių, į kultūros paveldą įtrauktų saugomų teritorijų, tokių kaip Kuršių Nerijos NP, kurios pastoviai turi atsižvelgti į lankytojų srautus, prisitaikymą turizmui. Tyrimo metu buvo atlikta apklausa, kurioje dalyvavo vietos gyventojai, vietinė administracija ir turistai. Visi sutiko, jog į UNESCO¹⁰ paveldo sąrašą įtraukta saugoma teritorija yra tikras gamtos stebuklas stebinantis savo grožiu, tačiau tik nacionalinio parko administracija išreiškė susirūpinimą, jog tokį grožį norint išsaugoti būtina taikyti saugumo reikalavimus. Patys straipsnio autoriai, cituodami administracinėje veikloje dirbusius respondentus, konstatuoja, jog gamtinis išteklius tikrai vertinamas tiek vietinių, tiek atvykstančių, tačiau vis dar nesugebama pilnai išnaudoti gamtinio potencialo.

Užsienio literatūroje gausu straipsnių bei atliktų tyrimų sporto turizmo tematika. Ukrainoje, O. Demyanchuk, I. Erko, N. Matskevych, V. Voitovych, (2017) leidinyje „Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві“ buvo publikuotas straipsnis „The Organization of Sport Tourism of the Volyn Regional Centre of Tourism, Sports and Travelling Tours“. Voluinės srityje buvo vertinamos jaunimo galimybes save realizuoti sportinio turizmo srityje. Pagrindinis šio tyrimo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti sporto turizmo veiklas Voluinės srities turizmo ir sporto centro įstaigoje. Šiam tyrimui atlikti buvo atliktas sporto veiklų analizės metodas ir įvertinamas vaikų grupės integralumas į jas. Tyrimo eigoje buvo nustatyta, jog sporto turizmo centrą sudaro: 7 jaunesiems turistams skirti padaliniai; 14 filialų; 3 turizmo ir vietinės istorijos departamentai skirti užklasinei edukacinei veiklai; 27 pagrindinės mokyklos su 3 lygių veiklų akreditacijomis ir 16 pagalbinių mokyklų su 2 lygių veiklų akreditacijomis; 2 turizmo centrai „Yunyi Turyst“ ir „tabir Sociachnyi“. Daugiau kaip 2 tūkst. jaunuolių dalyvauja šio centro siūlomose veiklose: žygiai; jūros turizmas; dviračių turizmas; slidinėjimas; daugiakovės; orientacinės varžybos; topografija gamtoje ir kt. Kuriamos socialinės centro grupės į kurias jungiasi jaunuoliai prijaučiantys tam tikrą sportinę veiklą

¹⁰ UNESCO – Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija, įkurta Jungtinėse Tautose 1945 metais, siekiant skatinti bendradarbiavimą tarp skirtingų tautų švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijų srityse.

(daugiau nei 370 grupių). Rezultatuose atsispindinti sporto ir turizmo centro veiklos metodika, anot straipsnio autorių yra sėkminga jau daugiau nei 70 metų. Šiuo metu šis centras yra vienas pirmaujančių visoje Ukrainoje pagal jaunimo integravimą į sportinį turizmą. Dauguma centrą lankančių jaunuolių dalyvauja ir profesionaliuose sportiniuose renginiuose ir pasiekia aukštų rezultatų juose.

Leidinio „Journal of Sport & Tourism“ redakcijoje skiltyje „After 20 years, what are the Big Questions for sports tourism research?“ sporto turizmas tiriamas labiau iš komercinės pusės, t.y. globalių, tarptautinių sporto renginių nagrinėjimo atvejis. Skiltyje nurodoma, jog dėl globalių sporto renginių ir prisitaikymo atvykstantiems sirgaliams (sportinis turizmas), įstatymų leidėjai neretai leidžia naujus ar koreguoja esamus įstatymus, taip pat pasirašomos bendradarbiavimo sutartys. Tokie renginiai taip pat turi ir edukacinę funkciją, neretai sporto pirmenybių šalis šeimininkė pagal suorganizuoto įvykio kokybę pakeičia savo kaip šalies įvaizdį (2010 m. Pasaulio futbolo čempionato Pietų Afrikoje atvejis)¹¹. Galiausiai, tokie renginiai skatina keliauti ištikimiausius fanus.

Tolimojoje Indonezijoje Fitriantono, Kristiyanto ir Siswandari (2019) tikina, jog sportas ir turizmas yra dvi stiprios sąvokos, kurios apjungtos į vieną teigiamai paveikė visą Indonezijos ekonomikos augimą. Sporto turizmas šioje šalyje, kaip ir daug kur kitur, yra visai nauja paradigma, tačiau vyriausybė į ją žiūri ganėtinai rimtai – skiriamas dėmesys tiek privačiam sektoriui, tiek sportui ir turizmo industrijoms, tiek edukacinei ir vandens pramogų sferoms. Šio tyrimo tikslas – išaiškinti, kaip vystomas natūralių gamtinių išteklių turinčio Ponggok kaimelio patrauklumas turizmui, apibūdinti rekreacinių ir vandens pramogų svarbą ir ištirti kaimelio svarbą vystant sportinį turizmą viso regiono kontekste. Tyrimo eigoje nustatyta, jog visas Klaten regionas turi didžiulį atgarsį šalyje dėl savo turistinių išteklių, o ypač jis garsus dėl Ponggok kaimelio, kurio gyventojai pavertė natūralų gamtos grožį patraukliu turistiniu objektu. Dėka gausių rekreacinių išteklių šis kaimas pavirto į turistinį kaimą turintį didžiulį rekreacinio sporto potencialą. Kaimas unikalus dėl jame esančių unikalių tyrų vandens telkinių, vietinių vadinami umbula. Turizmui pritaikytos tik keletos umbulos, o didžioji jų dalis pritaikytos rekreacijai. Nuo seno umbulose siūlomos vandens pramogos: plaukimas, nardymas ir paviršinis nardymas. Turizmui kaime vadovauja vietiniai gyventojai, kuriuos neretai finansuoja ir apmoko vyriausybė. Būtent dėl vyriausybės įsikišimo turistinis kaimelis, kuris anksčiau teikė tik plaukiojimo paslaugas, dabar išsivystė į prabangias vandens paslaugas teikiantį kaimelį, kuriame turistai gali ne tik plaukioti, bet ir nardyti, išsinuomoti tam reikiamas priemones ar galiausiai pasirinkti unikalią pramogą – vaikščioti po vandeniu. Ne visos umbulos dar pritaikytos sportiniam turizmui, bet tai yra kitas vyriausybės tikslas – atskleisti likusių umbulų potencialą. Kaimelis Klaten

¹¹ Lepp, A., & Gibson, H. J. (2011). Reimagining a nation: South Africa and the 2010 FIFA World Cup. *Journal of Sport & Tourism*, 16(3), 211–230.

regiono turizmo kontekste yra išskirtinis dėl gausybės vandens pramogų ir turistų iš tolimų kraštų gausa. Šiame kaimelyje vyksta vyriausybės atstovų susirinkimai ir tai garsina visą regioną. Unikumas ir jo išnaudojimas pritraukia minias turistų.

Kiek daugiau nei prieš 15 metų nuo Serbijos atsiskyrusios Juodkalnijos sporto turizmo pranašumus ir trūkumus įvertino A. Jaksic – Stojanovic, M. Jankovic ir A. Šerič. Mokslininkai pabrėžė, jog sportinis turizmas tampa viena reikšmingiausių turizmo kryptių šiuolaikinėje turizmo sąvokoje ir tai, jog Juodkalnija turi daug išteklių sportiniam turizmui (jūra, smėlio paplūdimiai, kalnai, nacionaliniai parkai). Tyrime atsižvelgiama į tai, kad šiuolaikiniai poilsiautojai didžiausią dėmesį skiria veikloms, kurios sukelia įspūdį, tad įvertinus jog Juodkalnija gali pasiūlyti puikią aplinką ekstremaliai sporto sferai, siūloma plėtoti būtent šią sferą, konkrečiai orientuojantis į: parasparnius; šuolius su guma; vandens formulės lenktynes; automobilių lenktynes; šokinėjimą į vandenį ir snieglentes. Be to, turint didžiulę gausą rekreacinių išteklių tenkinančių sporto turizmą, siūloma skirstyti ir kurti išskirtinius regionus, kurie būtų prisitaikę atitinkamai turistų grupei, pvz.: jūrinis sportas ir plaukimas plėtojamas Kotoro įlankoje; žiemos pramogos – Žabliake, Kolašine, Plavoje ir Rožajėje; plaukimas plaustais, kanojomis ir baidarėmis – Taros ir Moračos upių apylinkėse ir pan. Taip pat atsižvelgia į golfo sporto šakos, kaip populiarėjančios ir dideles pajamas generuojančios nišos sporto turizme sąvoką. Siūloma ateityje plėtoti golfo sportą vaizdingą kraštovaizdį turinčių regionų teritorijose, kurių pašonėje būtų oro uostas (autoriai nurodo šios infrastruktūros buvimo svarbą). Autoriai siūlo ne tik plėtoti sporto turizmą, bet tuo pačiu ir integruoti jį į kitas turizmo sritis (jūros, kalnų, sveikatos, kultūros, kaimo ir t.t.), nes tai leistų pritraukti platesnę poilsiautojų auditoriją. Konstatuojama, jog kuo labiau bus investuojama į sportinį turizmą, tuo labiau patenkinti liks poilsiautojai ir tai kurs atitinkama įvaizdį visai, gan jaunai valstybei.

Apie sportinio turizmo vystymą pakrantės regionuose, konkrečiai Portugalijos Aveiros regione tyrė Carneiro, Breda ir Cordeiro. Pagrindinis tikslas – pažvelgti į sportinį turizmą ir jo perspektyvas iš sporto turizmą organizuojančių įstaigų pusės ir pabandyti nustatyti tvaraus sportinio turizmo gaires. Autoriai, remdamiesi nacionaliniu turizmo dokumentu pristato, jog lig šiol Aveiros regione populiariausi turizmo produktai buvo: saulės ir jūros turizmas; miesto ir kultūros turizmas; maisto ir vyno turizmas, gamtos turizmas, verslo ir „antrų namų“ turizmas. Šiuolaikiniai poilsiautojai ieško kažko išskirtinio ir aktyvaus, tad nei jūros, nei paplūdimiai, nei tradicinis vynas nebėra reikšmingiausia Aveiros regiono etiketė, kurią išvydus poilsiautojai atvyktų. Esant šiai situacijai buvo atkreiptas dėmesys į didžiulį sportinio turizmo potencialą, kurį regionui suteikia ilga kranto linija, įlanka ir upių tinklas. Siekiant kokybiškai atlikti šį tyrimą buvo pasirinkta atlikti interviu su sporto turizmo paslaugas teikiančių įstaigų atstovais. Tokias paslaugas teikiančios kompanijos yra palyginti mažos, jose dirba keletas asmenų ir tik sezono metu darbuotojų kiekis išauga. Interviu ilgis

vidutiniškai trukdavo 20 minučių, klausimai buvo dviejų tipų: informaciniai apie įstaigą (įkūrimo data, veiklų kiekis, darbuotojų kiekis ir įstaigos profilis) ir vadybiniai (ekonominiai – darbuotojų skaičiaus, tiekėjų ir sezoniškumo mažinimo; aplinka – poveikis aplinkai, jo mažinimas; socialiniai – vietos bendruomenių įtraukimas, klientų įtraukimas į kultūros paveldą; politika – partnerystės, bendradarbiavimai su administracijomis, valdžia; technologija – jų tipai ir integracija veikloje). Atlikti interviu rezultatai atskleidė: didžioji dalis įstaigų veikia bent 5 metus; kiek daugiau nei pusė jų dirba pilną darbo dieną, o likusieji dirba pagal užsakymus. Siekiant ekonomišką tvarumą įstaigos teigė, jog siekia darbo vietos užtikrinimo, bendradarbiavimo su vietos paslaugų sektoriumi, įrangos ir prekių tiekimo iš vietinių ir sezoniškumo mažinimo teikiant alternatyvias ar su sportu nesusijusias veiklas patalpose ne sezono metu. Aplinkosaugai gerinti įstaigos stengiasi panaudoti galimybei esant produktus dar kartą, o nesant galimybei jas perdirbti, naudoti biologiškai skaidžius produktus, rengti nemokamas aplinkosaugines akcijas. Socialinei padėčiai gerinti įstaigos samdo vietinius darbuotojus, organizuoja socialines akcijas, populiarina vietos regiono paveldą. Technologijų pagalba įmonės siekia reklamuoti savo veiklas, skaičiuoti ir reguliuoti poilsiautojų srautus, kurti naujus projektus. Politiniu atžvilgiu įstaigos organizuoja darbuotojų mokymus, turi pasitvirtinusios savo elgesio kodeksą, vyksta bendradarbiavimas su valstybiniais subjektais, ir kitomis paslaugas teikiančiomis įstaigomis.

3. Sportinio turizmo geografijos kaip visuomeninės geografijos šakos teorinė ir praktinė raida

Anksčiausias dokumentais patvirtintas sporto turizmo pavyzdys yra olimpinės žaidynės, kurios datuojamos 776 m. Pr. Kr. Atletiškos žaidynės buvo svarbi graikų gyvenimo dalis ir kiekvienas save gerbiantis miestas turėjo savo stadioną (Daviesas, 1997). Sportinė dalis buvo svarbus turizmo elementas, dalyviais buvo profesionalūs sportininkai, kurie keliavo tam, kad laimėtų. Daviesas (1997, p. 127), antrina, jog sportininkai nebuvo mėgėjai, jie buvo prie sunkių treniruočių pripratę, su tikslu nugalėti atvykę atletai. Be to, tūkstančiai žiūrovų keliavo palaikyti savo sportininkų ir savo miesto garbės, galbūt panašiai kaip šių dienų futbolo sirgaliai, keliaujantys palaikyti savo komandos. Žaidynės Olimpijoje galėjo pritraukti net 40 000 žmonių iš visų Graikijos dalių (Van Dalenas ir Bennettas, 1971). Turistų aprūpinimas anuomet skyrėsi nuo šiuolaikinio, nakvynės pasiūla buvo skurdi, o lankytojai miegodavo palapinėse ar po atviru dangumi, nors ketvirtame amžiuje Olimpijoje buvo įkurti nakvynės namai (Bakeris, 1982 m., Cituojamas Standevenas ir De. Knop, 1999).

Kita aktyvi sportinio turizmo ištakų pradininkė – Senovės Romėnai. Jie tęsė su sportu susijusias keliones, nors ir skirtingomis formomis. Sportinė veikla tapo labiau sveika, socialiai orientuota ir mažiau konkurencinga, todėl susijusi turizmo veikla nebebuvo reikšminga. (Standeven ir De Knop, 1999, p. 15). Gladiatorių kovos ir vežimų lenktynės, kurios pakeitė lengvąją atletiką kaip pagrindinį

žiūrovų renginį, iš esmės buvo skirtos vietiniams. Viena pagrindinių Romėnų veiklų, apėmusi keliones, buvo polinkis į maudymąsi. Maudymasis pirmiausia buvo ir vietinė veikla (Romoje buvo beveik devyni šimtai vonių). Kelionės paprastumas ir plitimas imperiją atvedė į daugybę užsienio miestų, tokių kaip Spa (Belgija), Baden-Badenas (Vokietija), Tiberijas (Izraelis) ir Batas (Anglija). Minėti miestai tapo madingais kurortais keliaujantiems romėnų pareigūnams dėl jų maudymosi išteklių (Standeven ir De Knop, 1999). Romėnų noras keliauti išgarsino žaidimų ideologiją, kurią kaip paskatą palaikyti tinkamą formą skleidė visoje Europoje ir teigiama, kad būtent Romėnų dėka suklestėjo sportiniai žaidimai su kamuoliu. Svarbu pabrėžti senovės (Graikijos ir Romos) protėvius, nes jie parodė, kad sporto turizmas nėra visiškai modernus reiškinys; kad kai kurie jų veiksmai turintys įtakos dabartinei veiklai, buvo atlikti prieš kelis tūkstančius metų.

Vėlyvesniaisiais amžiais sportinio turizmo raidai didžiulės reikšmės turėjo įvairūs žmonijos laimėjimai. Kuklūs transporto patobulinimai leido žmonėms nuo XVI amžiaus lengviau keliauti, neabejojama, kad padidėjo ir sporto turizmo galimybės. Vienas pagrindinių turizmo reiškinų, į kurį daug atkreipta dėmesio literatūroje, yra „Didysis Europos turas“ (Towner, 1985, 1996; Withey, 1997), kuris prasidėjo XVI amžiuje ir tęsėsi iki XIX amžiaus ir apėmė pasiturinčiąją visuomenę, keliaujančią į įvairias Europos vietas. Towneris (1996, p. 96) apibūdina Didįjį turą kaip atgimstančią kultūrinio turizmo formą, egzistavusią senovėje, taigi nurodomas dar vienas pagrindinis ryšys su senovės graikų ir romėnų turistų elgesiu. Ir nors sportas tikrai negalėjo būti pagrindinis motyvas ankstyvuosiuose Didžiojo turo etapuose, tam tikru mastu jis pasireiškė vėliau. Ankstyviesiems Didžiojo turo turistams formalus švietimas buvo svarbesnis, o socialiniai įgūdžiai išryškėjo XVII a., be kita ko buvo įtraukti tokie fiziniai užsiėmimai kaip joggimas ir fechtavimasis. Nors turizmas vis dar buvo siejamas su aukštesniosiomis visuomenės klasėmis, ši, Didžiojo turo plėtra, padėjo pagrindus galutiniam masinio turizmo augimui vėlesniais amžiais. Konkrečiau kalbant apie sporto turizmą, Didysis turas taip pat turėjo įtakos Alpių kalnų virsmui į turistų lankomą vietą.

Tinkamo transporto trūkumas buvo vienas iš pagrindinių veiksnių trukdžiusių vystyti sportinį turizmą devynioliktame amžiuje. Transportas buvo lėtas ir brangus. Pavyzdžiui, kelionės laikas iš Londono į Bath 1680 m., 107 mylių atstumu, truko apie 60 valandų. Labai patobulinti keliai šį laiką 1800 m. sutrumpino iki 10 valandų (McIntyre, 1981), tačiau laiko ir kainos sąnaudos vis tiek reišė, kad tik turtingi visuomenės nariai gali keliauti dideliais atstumais. Tik pradėjus vystyti geležinkelius XIX a., plačiajai visuomenei buvo suteikta palyginti pigi ir efektyvi transporto rūšis, leidžianti gausniam kiekiui visuomenės, nei iki šiol, dalyvauti sportinio turizmo plėtroje. Kaip Vamplew (1988, p. 11) nurodo, geležinkelis sukėlė revoliuciją Anglijos sporte, išplėsdamas žiūrovų akiratį ir suteikdamas dalyviams galimybę konkuruoti nacionaliniu mastu. Sporto turizmo plėtrai XX amžiuje

įtakos turėjo ir tolesni transporto pokyčiai. Kaip XIX amžiuje geležinkelis sukėlė revoliuciją kelionėse, taip automobilis, o vėliau ir lėktuvai, XX amžiuje padarė dar dramatiškesnius pokyčius. Automobilio reikšmė plėtojant sportą ir turizmą iš esmės sulaukė nemažo dėmesio ir labai turėjo įtakos būtent sporto turizmui. Nors iš pradžių jis buvo išrastas XIX amžiaus pabaigoje, 1920 m. JAV ir šiek tiek vėliau Didžiojoje Britanijoje jis tapo masine transporto forma. Be patogumo ir lankstumo, automobilis taip pat turėjo papildomų privalumų, nes suteikė galimybę patekti į daugelį vietų, kurių nepasiekė viešasis transportas, taip pat leido lengvai gabenti lagaminus ir įrangą. Todėl tai buvo neįkainojama plėtojant daugelį sportinio turizmo formų, bet ypač tokias, kaip žygiai, laipiojimas, dviračių sportas ir įvairios vandens sporto formos, kur reikėjo žmones ir įrangą gabenti į gana atokias vietas. Oro transporto įdiegimas su galimybe per kelias valandas pervežti žmones tūkstančius mylių, taip pat padarė didžiulį poveikį sporto turizmui. Nors pradžioje buvo brangu, pigių kelionių lėktuvais plėtra septintajame dešimtmetyje, susijusi su užsakomaisiais skrydžiais ir kelionių paketais, sukėlė revoliuciją tarptautiniame turizme ir leido suklestėti daugeliui sporto turizmo formų, pavyzdžiui, tarptautiniam konkurencingumui, įtraukiant tiek dalyvius, tiek žiūrovus, plėsti žiemos sportą ir plėtoti įvairias sporto atostogas, ypač susijusias su tokiomis veiklomis kaip golfas, žygiai, tenisas ir vandens sportas patraukliose vietose, tokiose kaip Viduržemio jūra.

Komercinio ir profesionalaus sporto plėtrai taip pat reikėjo papildomos sudedamosios dalies, ir tai buvo žiūrovų atsiradimas. XIX a. antroje pusėje pastebimas realaus darbo užmokesčio padidėjimas, kuris 1860–1913 m. padidėjo 91 proc. (Myerscough, 1974). Tikriausiai pirmą kartą nemažai dirbančių žmonių pradėjo kaupti turimas pajamas, kurias galėjo skirti laisvalaikiui, o tai lėmė padidėjęs laisvalaikio praleidimas ir kelionių palengvinimas geležinkeliu. Visa tai suteikė galimybę plėsti žiūrovų sportą. Iki 1880-ųjų ir 1890-ųjų futbolas tapo komerciniu investuojant į stadionus, kurie į šeštadienio popietės žaidimus pritraukė kelis tūkstančius pajamas išleidžiančių žiūrovų. Futbolo varžybos taip pat skatino tarp miestinę konkurenciją, o pagerėjęs transportas leido keliauti daugybei ištikimų gerbėjų palaikyti jų komandas. Galimybė keliauti į išvykos rungtynes buvo ne tik galimybė palaikyti komandą, bet ir patraukli kelionių patirtis. Kaip pabrėžia Holtas (1989): aistrauliams iš šiaurinės šalies dalies, kurie iki 1914 m. sudarė didžiąją profesionaliojo futbolo žiūrovų dalį, galimybė atvykti į Londone vykstančias svarbias varžybas prilygo svarbiausiam gyvenimo įvykiui.

Gyventojų užimtumas ir laisvalaikis taip pat suvaidino nemažą vaidmenį. Gyventojų darbo savaitė per šimtmetį mažėjo palaipsniui, tuo tarpu atostogų laikas padidėjo daug dramatiškiau. Šimtmetis prasidėjo judėjimu suteikti atostogoms užmokestį, kuris buvo pasiektas daugumai darbuotojų iki 1920 m. Ir visiems įteisintas 1938 m. Dauguma darbuotojų jau galėjo pasiimti kuklias

atostogas, pavyzdžiui, savaitę pajūryje, todėl galimybė išvykti iš namų daugiau nei trumpai ekskursijai nebebuvo pasiturinčių gyventojų pramoga. Bet dar reikšmingesni buvo paskutiniojo praėjusio amžiaus ketvirčio pokyčiai, kurie daugumai žmonių suteikė 4 ar 5 savaitių atostogas. Iki tada laisvalaikis ir atostogos buvo laikomi svarbiais kiekvieno individo gyvenimo būdo elementais, turinčiais didelę įtaką sporto turizmui. Eiliniai gyventojai turėjo laiko keliauti toliau nuo gyvenamosios vietos tam, kad stebėti ir (ar) dalyvauti sportinėje veikloje, o antroje amžiaus pusėje jie pradėjo tai daryti didesne apimtimi. Kaip alternatyva, tai taip pat reiškė, kad paprasti žmonės įgyja laiko keliauti su tikslu dalyvauti mėgėjų statusu sporto varžybose arba vykti į specifines sporto varžytuves (pvz., Golfą ar dviračių sportą), dažnai šalia „įprastų“ atostogų. Be to, antroje XX amžiaus pusėje taip pat buvo reikšminga sporto turizmo veikla, susijusi su išėjimu į pensiją. Dėl intensyvesnės sveikatos priežiūros, padidėjusios gyvenimo trukmės, žmonės ne tik ilgiau gyveno, bet ir nemažai jų galėjo išeiti į pensiją. Su kampanijomis, kuriomis siekiama skatinti pagyvenusius žmones išlikti aktyviais, sporto turizmas tapo svarbiu užsiėmimu tam tikroms šios amžiaus grupės grupėms, ypač reikšmingos tapo golfo ir pėsčiųjų žygių veiklos prisotintos atostogos. Tuo pačiu laikotarpiu turizmo išlaidos paprastai augo nenumaldomai, o sporto turizmas buvo svarbi šio vystymosi dalis. Be to, kad sporto kelionės tapo prieinamos kiekvienam, kitas svarbus pokytis buvo tas, kad sporto kelionės tapo svarbiausiais žmonių gyvenimo aspektais. Kai kuriems sportas vis dar buvo veikla skirta tradicinei kūno rengybai, sveikatai, varžyboms ir pergalių siekimui, tačiau daugelis pradėjo užsiiminėti sportu tiesiog linksmybėmis ir savo malonumui, sportavo dėl kūno įvaizdžio ir mados. Vis didesniam skaičiui žmonių gyvenimo būdas buvo susijęs su sportu ir kelionėmis kartu.

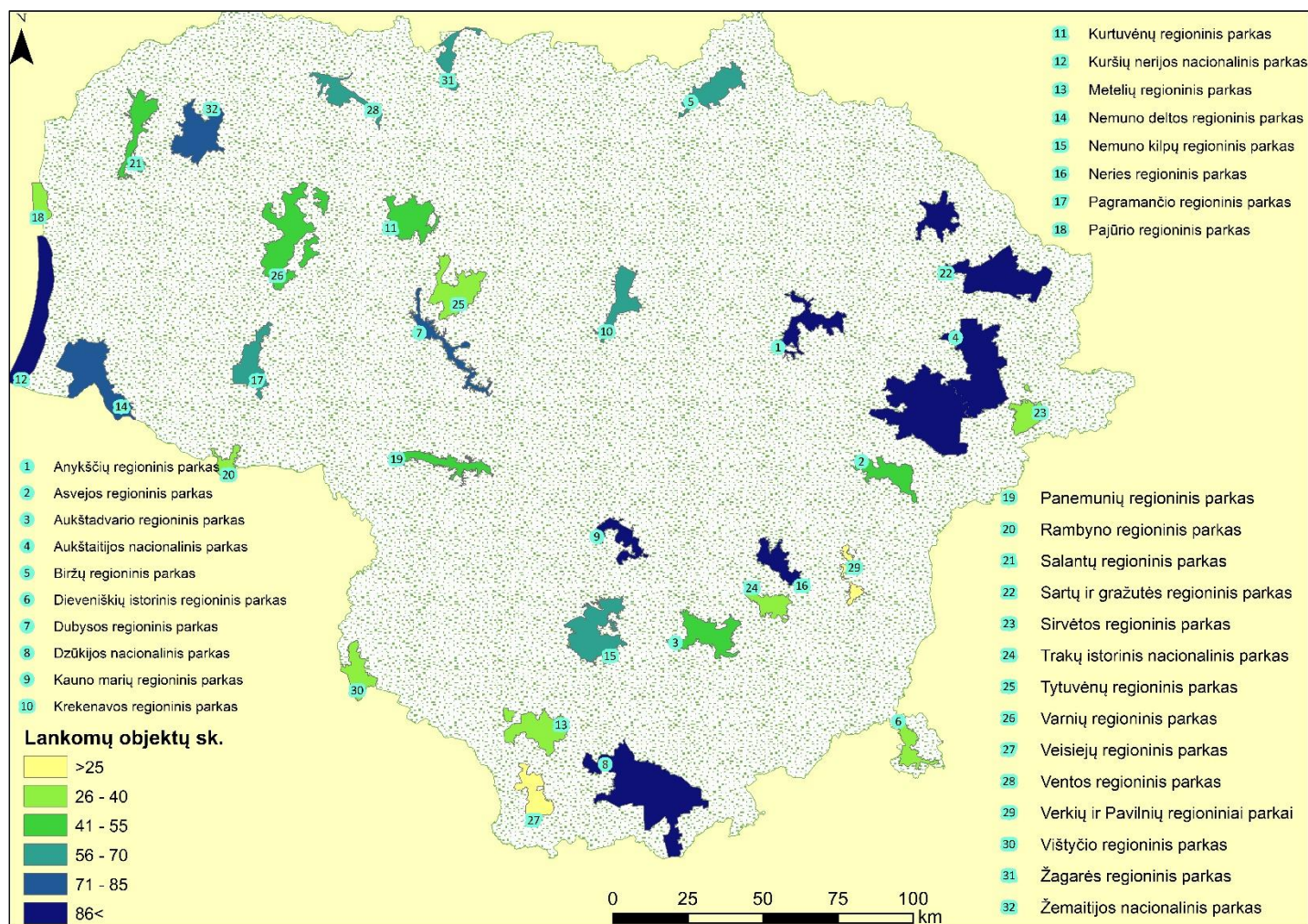
XX a. pabaigoje atsiradusi televizija padarė didžiulę įtaką sporto turizmui. Tai leido žmonėms stebėti sporto renginius neišeinant iš namų. Tačiau didžiulė televizijos reikšmė pasireiškė tuo, kad ji išpopuliarino daugybę sporto šakų ir išryškino jų naudą bei įspūdį gausiai auditorijai, o tai, savo ruožtu, paskatino tarptautinius mainus sporte ir tarptautinių sporto varžybų plėtrą (Whannel, 1985; Tomlinson, 1996). Tai ne tik paskatino daugelį sportininkų keliauti dalyvauti tokiose varžybose, bet ir paskatino daugelį žmonių keliauti stebėti tokių renginių. Pabrėždama, kartais perdėtai, jaudulį ir dramą tokiuose renginiuose, televizija įskiepijo daugeliui žmonių norą patirti tokį įspūdį realiai (Chalip, 2006). Tarptautinės varžybos, tokios kaip Olimpinės žaidynės, Tautų Sandraugos žaidynės, Pasaulio ir žemyninės taurės futbolo varžybos, Vimbldonas ir „Grand Prix“ automobilių lenktynės, savaime tapo pagrindiniais turistų traukos objektais, pritraukiančiais ne tik tradicinius gerbėjus ir entuziastus, bet ir ieškančius įspūdingų turistinių įspūdžių turistus. Dvidešimto amžiaus pabaigoje buvo galima nuvykti į daugybę įvairių sporto renginių, o renginių sporto turizmas tapo pagrindiniu turizmo produktu. Pavyzdžių gausu, tačiau 1992 m. Barselonos olimpinės žaidynės regione pritraukė

beveik pusę milijono lankytojų (Truno, 1994; Collins ir Jackson, 1999), o per dešimt metų po žaidynių metinis lankytojų skaičius padvigubėjo (Weed, 2006c). Miestai, rengiantys svarbiausius sporto renginius įgaudavo unikalią galimybę pasireklamuoti save pasauliui ir atnaujinti sporto infrastruktūrą (Gratton, Shibli & Coleman, 2005). Jungtinės karalystės miestas Mančesteris, gavęs savo olimpinį pasiūlymą, įgijo pasaulinės klasės velodromą ir keletą vietos infrastruktūros projektų, kurie padėjo jam laimėti konkursą organizuoti 2002 m. Sandraugos žaidynes.

Dvidešimtojo amžiaus sporto turizmo plėtros istorija iš esmės buvo susijusi su įvairių apribojimų įveikimu, kurių tikslas išplėsti sportinio turizmo galimybes, įtraukiant visus, o ne tik privilegijuotuosius.

1. SALANTŲ REGIONINIO PARKO GAMTINĖ, KULTŪRINĖ IR ISTORINĖ RAIDA

Salantų regioninis parkas – valstybės saugoma teritorija, kuri įsteigta siekiant išsaugoti Minijos, Salanto, Erlos senslėnių ir jų apylinkių kraštovaizdį, gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes. Saugoma teritorija yra išsidėsčiusi Lietuvos Šiaurės Vakaruose, Šiaurinėje Vakarų Žemaičių plynaukštės dalyje, Kretingos (7761 ha), Skuodo (5045 ha), Plungės (296 ha) rajonų savivaldybių teritorijose (Klaipėdos ir Telsių apskrityse) ir užima 13 265 hektarų plotą (13 vieta tarp 30 regioninių parkų Lietuvoje).

1 pav. Žemėlapis. Lankomų objektų skaičius saugomose teritorijose, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis internetiniame portale www.pamatyklietuvoje.lt pateikta informacija.

Salantų regioninis parkas – Minijos, Salanto, Erlos upių senųjų ir naujųjų slėnių kraštovaizdžio parkas. Išskirtinis bruožas – tundros kraštovaizdį primenantys riedulynai-kadagynai. Čia auga didžiausias Lietuvoje kadagynas, storiausias ir seniausias Lietuvoje kaštonas. Kraštovaizdžio savitumą, įvairovę padidina Kartenos ir Imbarės piliakalniai, ant kurių stovėjo senosios kuršių pilys, Alkos kalnas, ant kurio bene ilgiausiai Žemaitijoje kūrėta šventoji ugnis. Neatsiejama regioninio

parko kraštovaizdžio dalis – kryžiai, koplytėlės ir koplytstulpiai. Parkas žinomas unikaliomis akmenų ekspozicijomis.

Pasinaudojant internetiniame portale www.pamatyklietuvoje.lt pateikta informacija apie lankytinas vietas Lietuvoje, sukurtas žemėlapis (1 pav.), kuriami pateikiamas susumuotas lankytinų vietų skaičius kiekvienoje saugomoje teritorijoje. Analizuojant žemėlapi išsiskiria tai, jog kiekvienoje saugomoje teritorijoje, anot portalo, yra bent 20 traukos objektų (jų kiekvienoje saugomoje teritorijoje yra daugiau, kadangi portale dar nėra patalpinti visi objektai). Kukliausiai, šiuo atveju, atrodo Veisiejų regioninis parkas (20 traukos objektų). Daugiau nei po 86 traukos objektus turi net 7 saugomos teritorijos, iš kurių mažiausiai - Kuršių Nerijos nacionalinis parkas (86), o likusios perkopia 100 traukos objektų skaičių: Anykščių RP (102), Sartų ir Gražutės RP (106), Kauno Marių RP (109), Dzūkijos NP (116), Neries RP (126), ir galiausiai gausiausia traukos objektų kiekį aplankyti galima Aukštaitijos NP – 130 lankytinų objektų. Tiriama teritorija šiame kontekste pasižymi 48 lankytinomis vietomis, rezultatas šiek tiek nusileidžia vidurkiui, kuris siekia 61-62 lankytinas vietas saugomose teritorijose.

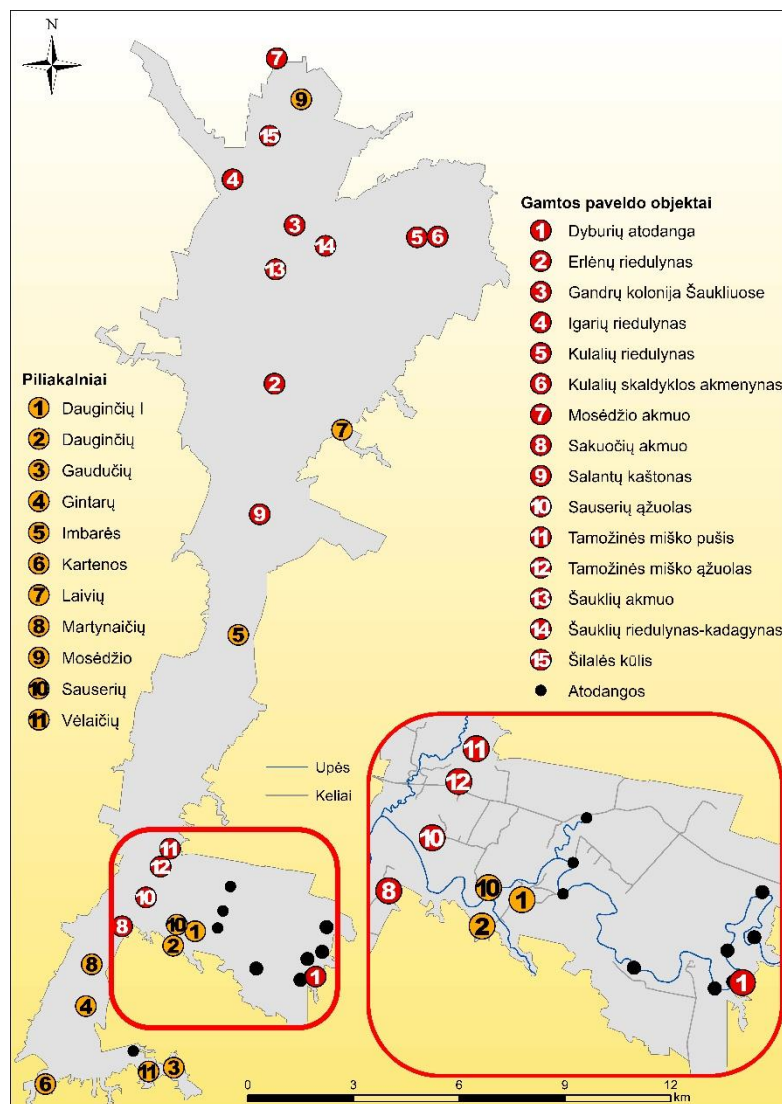
2 lentelė. Lankomų objektų tankumas saugomose teritorijose, 2019 m.

Saugomos teritorijos	Intervalas (objektai/1km ²)
Kauno marių RP, Neries RP	> 1,01
Rambyno, Sartų ir Gražutės RP.	0.801 - 1
Verkių ir Pavilnių RP, Žagarės RP, Krekenavos RP, Dubysos RP, Anykščių RP.	0.601 – 0.8
Pajūrio RP, Trakų istorinis RP, Panemunių RP, Ventos RP, Pagramančio RP, Biržų RP.	0.401 – 0.6
Veisiejų RP, Vištyčio RP, Dieveniškių istorinis RP, Sirvėtos RP, Kurtuvėnų RP, Asvejos RP, Salantų RP, Aukštadvario RP, Nemuno kilpų RP, Nemuno deltos RP, Žemaitijos NP, Kuršių Nerijos NP, Aukštaitijos NP	0.201 – 0.4
Metelių RP, Tytuvėnų RP, Varnių RP, Dzūkijos NP.	< 0.2

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis internetiniame portale www.pamatyklietuvoje.lt pateikta informacija

Tam, kad rezultatai atspindintys lankytinų objektų kiekį saugomose teritorijose būtų tikslesni, buvo apskaičiuotas lankytinų objektų tankumas. Tai reiškia, jog lankytini objektai esantys saugomoje teritorijoje padalijami iš jos ploto, o gautas rezultatas atspindi kiek objektų patenka į vieną kvadratinį saugomos teritorijos plotą (2 lentelė.). Atlikus skaičiavimus pastebėta, jog tik dviejuose saugomose teritorijose (Kauno marių RP ir Neries RP) tankumas siekia bent vieną lankytiną objektą viename kvadratiname kilometre, didžiausias rodiklis buvo pasiektas Neries RP (1.19 obj./1 km²). Mažiau nei trečdalis saugomų teritorijų (30 proc.) viename kvadratinio kilometro plote viršija 0.5 lankytinos vietos rodiklį. Salantų regioninio parko teritorijos viename kvadratiname kilometre lankytinų vietų rodiklis siekia 0.36, kai tuo tarpu imties vidurkis siekia 0.45 obj./1 km². Prasčiausia situacija šiuo atveju pastebėta Metelių, Tytuvėnų ir Varnių (0.13 obj./1 km²) regioniniuose parkuose bei Dzūkijos nacionaliniame parke – visuose juose rodiklis neviršija 0.2 obj./1 km².

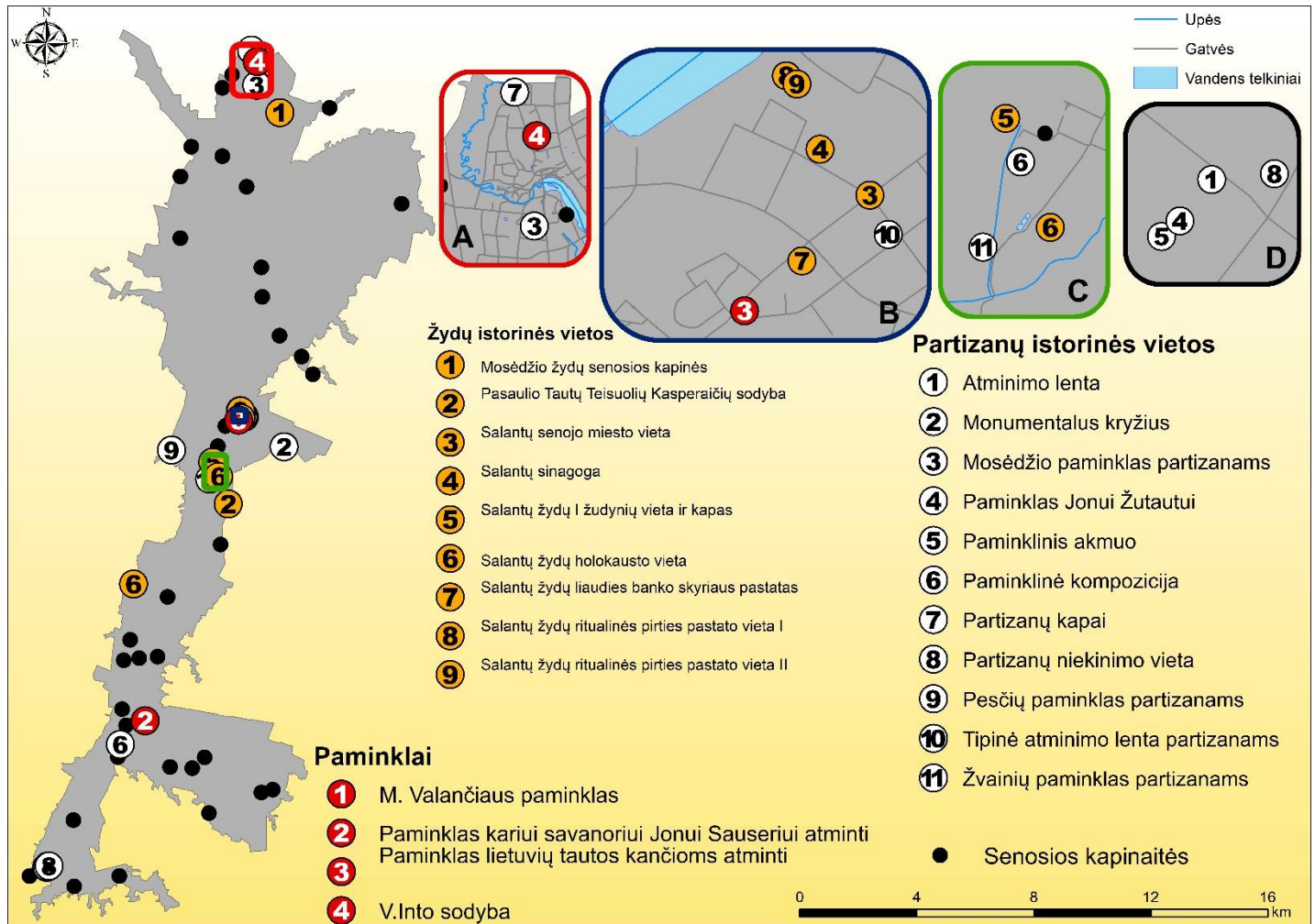
Patys seniausi Salantų regioninio parko gamtiniai, natūraliai susiformavę gamtos paveldo objektai, kuriuos sudaro botaniniai, geologiniai ir zoologiniai objektai. Piliakalniai, dauguma jų, natūralūs gamtos ir ankstesnių kartų palikti objektai. Tiek piliakalnius, tiek gamtos paveldo objektus vienija tai, jog jie yra ir gamtiniai ir kultūriniai objektai (2 pav.). Salantų regioniniame parke jie apima Lietuvoje visuotiniai pripažintus gamtos paveldo objektus, piliakalnius ir upių šlaituose susiformavusias atodangas. Beveik visi šie paminėti objektai yra turistų gausiai lankomi traukos objektai. Didžioji dalis piliakalnių ir visos atodangos koncentruojasi pietinėje parko pusėje, tuo tarpu gamtos paveldo objektai daugiausia lokalizuojasi šiaurinėje parko dalyje. Net 8 iš 10 atvaizduotų atodangų įrengtos Minijos upės šlaituose, likusios dvi atodangos lokalizuojasi Mišupės ir Alanto upių šlaituose. Senovės gyvenviečių paminklai – piliakalniai taip pat populiarus turistų traukos objektas. Salantų regioninio parko teritorijoje jų aptikta net 11, tačiau kol kas tik 2 iš jų (Kartenos ir Imbarės piliakalniai) yra pritaikyti lankymui. Kartenos piliakalnis prieš porą metų vykusiuose gražiausių Lietuvos piliakalnių rinkimuose pateko tarp 10 gražiausių piliakalnių, o štai Imbarės piliakalnis pasižymi savo istorine verte – vienas ankstyviausių Vakarų Lietuvos piliakalnių. Net 10 iš 11 parko teritorijoje esančių piliakalnių yra išsidėstę ne toliau kaip 500 metrų atstumu nuo artimiausios upės. Ne mažiau vertingi ir Salantų regioniniame parke esantys gamtos paveldo objektai. Šiaurinėje parko dalyje gausu kadaise vykusių glacialinių procesų liekanos – geologiniai gamtos paveldo objektai. Nors parko teritorijoje yra net 4 riedulynai, tačiau vienintelis jų – Šauklių riedulynas pritaikytas lankymui. Ypatingą reikšmę turi Kulalių kaime esantys riedulynas ir akmenų skaldykla, kurioje būdavo sprogdinami akmenys. Į geologinių gamtos paveldo objektų sąrašą įtraukti ir keturi didžiausi (Sakuočių, Mosėdžio, Šauklių ir Šilalės) rieduliai, iš kurių didžiausias – Šilalės kūlis (5 didžiausias akmuo Lietuvoje). Šauklių akmuo traukia aplinkinius dėl savo istorijos – nuskeltoji akmenų pusė panaudota Palangoje esančio „Jūratės ir Kastyčio“ monumento gamybai. Įspūdingą panorama atsiveria nuo Dyburių atodangos, kuri vienintelė pripažinta gamtos paveldo objektu. Šauklių kaimo centre esanti gandrų kolonija yra vienintelė į zoologinių objektų paveldą įtraukta vertybė. Likusios parko įžymybės – botaniniai objektai. Salantų miesto parke auga didžiausias Lietuvoje kaštonas. Sauserių kaime auga bemaž 300 metų amžiaus ąžuolas, o gretimai esančiame Tamožinės miške 150-200 metų amžiaus ąžuolas ir pušis. Anksčiau minėtas Šauklių riedulynas garsus ir dėl savo pirmąsias tundra primenančios augalijos.

2 pav. Žemėlapis. Gamtiniai ištekliai Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.
A – Kartenos miestelio dalis

Kultūrinėmis vertybėmis Salantų regioniniame parke pripažįstamos ir partizanų bei žydų istorinės vietos kartu su senosiomis kapinaitėmis ir paminklais. Šie objektai turi ne tik kultūrinę bet ir istorinę vertę. Dauguma 3 pav. pavaizduotų objektų galima priskirti naujai, neįprastai, bet greitai populiarėjančiai turizmo sričiai – juodajam turizmui. Šis turizmas pasireiškia memorialinių objektų, holokausto vietų, įvairių mūšių atminimo vietų, žymių žmonių kapaviečių domėjimusi bei lankymu. Salantų regioninio parko teritorijoje juodojo turizmo ištekliai sudaro bene gausiausią išteklių grupę. Mažiausiai objektų šią išteklių kategoriją sudaro 4 paminklai, iš kurių du skirti mirusioms asmenybėms atminti, vienas tautos kančioms atminti, o likęs įamžina žytaus gydytojo memorialinę sodybą. Kadais Lietuvoje klestėjusios žydų tautos kančių bei žudynių vietos taip pat priskiriamos prie juodojo turizmo išteklių. Net 7 iš 9 holokausto objektų koncentruojasi Salantų mieste ir apylinkėse (3 pav. B ir C), taip yra dėl to, jog kadais Salantai buvo žydų miestas, kuriame buvo pastatyta sinagoga. Tarp holokausto vietų daugiausiai dominuoja buvę žydų pastatai: sinagoga; pirtys; banko pastatas bei žydams padėjusių teisuolių sodyba. Kone visi žydų paveldo pastatai išlikę Salantų mieste (3 pav. B). Žydų kapinaitės ir holokausto vietos aptinkamos atokiau miesto (3 pav. ir 3 pav. C). Pasipriešinimo sovietų okupacijai – partizaninio judėjimo, įamžinimo objektų parko teritorijoje

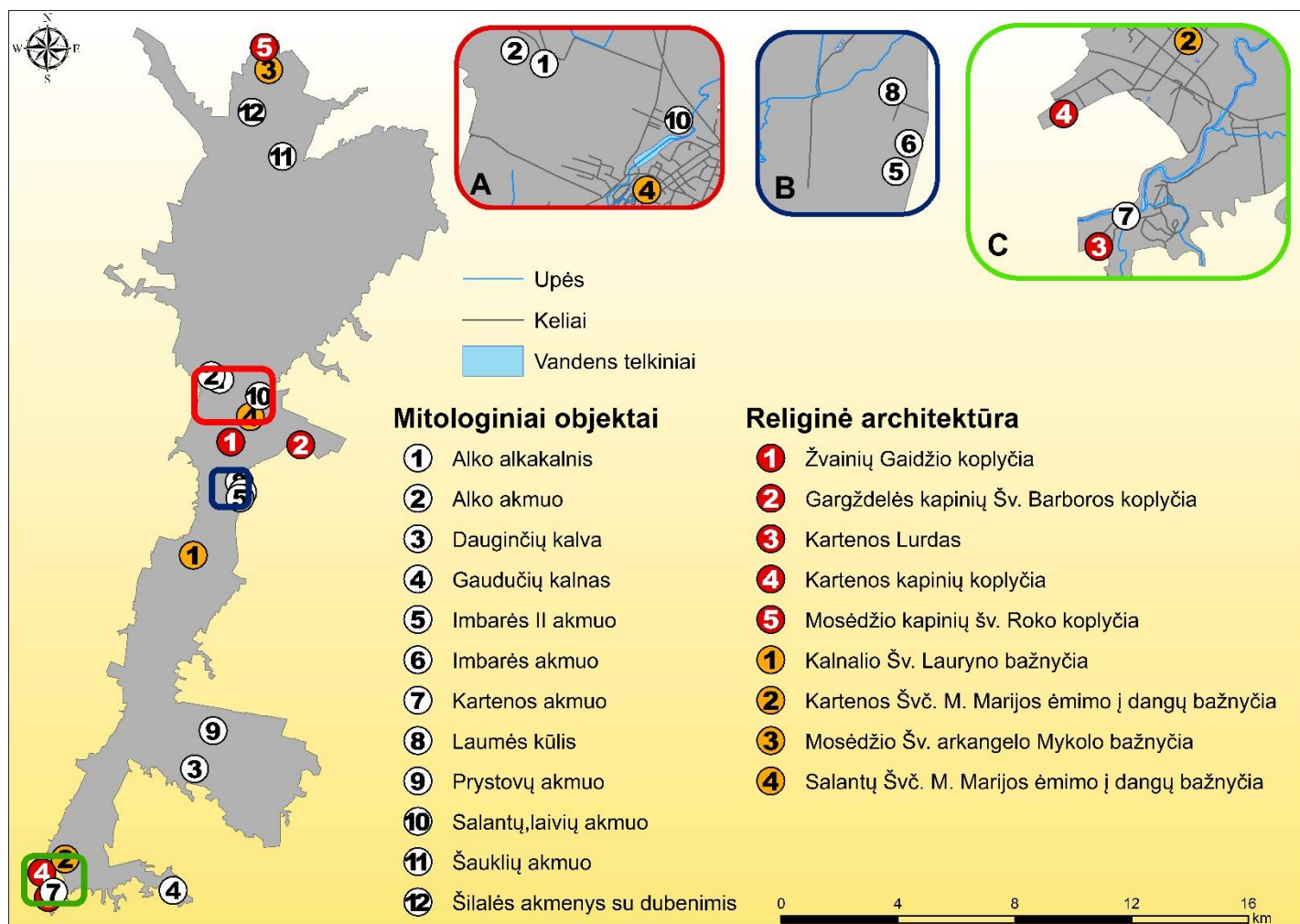
taip pat netrūksta. Nors partizaninis judėjimas vykdavo miškuose, tačiau dauguma judėjimui įprasminti objektų įrengti gyvenvietėse. Vienintelė 6 numeriu pažymėta paminklinė kompozicija įrengta atokiau nuo gyvenviečių, Minijos upės pašonėje. Skirtingai nuo holokausto vietų, partizaninio judėjimo paminklų gausiausia pietinėje parko dalyje, Kartenos miestelyje (4 objektai), šiame miestelyje įamžintas žymiausias vietovės partizanas – Jonas Žutautas (3 pav. D.).

3 pav. Žemėlapis. Memorialinės vietos Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.
A – Mosėdis, B – Salantų centras, C – Žvainiai, D - Kartena

Tuo tarpu, šiaurinėje parko dalyje, Mosėdyje galima aplankyti partizanų kapines, kuriose palaidoti vietiniai partizanai L. Jablonskas, P. Meškys, A. Einikis ir J. Kupė (3 pav. A). Didžiausią kiekį tarp juodojo turizmo objektų sudaro senosios kapinaitės, priklausomai nuo lokacijos ir pobūdžio dar vadinamos: maro kapeliai, švedų kapai, senkapiai, pilkapiai, kapinynai, kapkarniai. Senosios kapinaitės išsibarsčiusios tankiai po visą regioninio parko teritoriją, lokalizuojasi praktiškai prie visų esamų ir buvusių gyvenviečių. Pagal kapinaičių lokalizaciją aiškiai, matyti, jog dauguma jų išsidėsčiusios pagrindinių upių linijose. Prie senųjų kapinaičių neretai stovi įrengtos koplytėlės ir

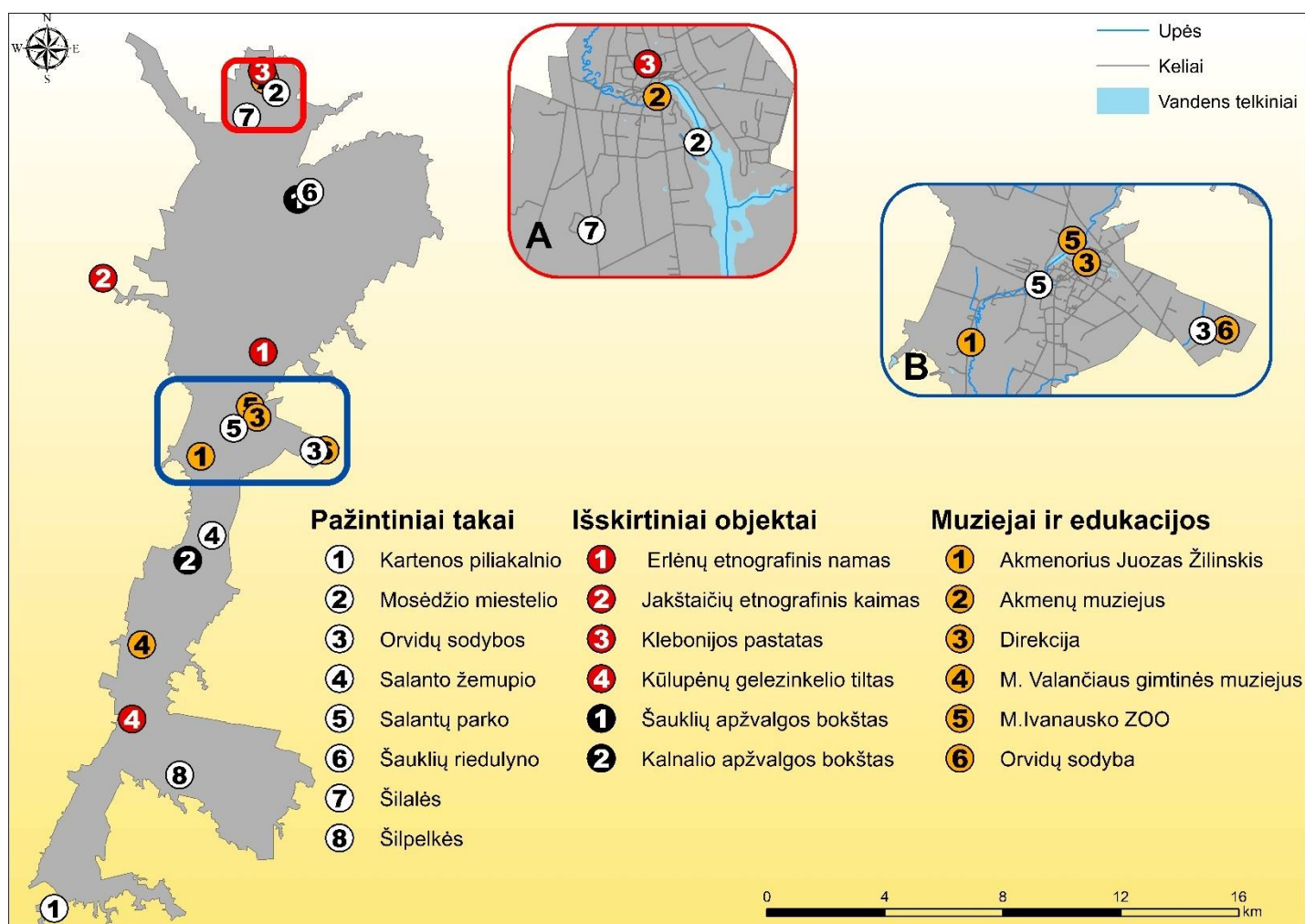
kryžiai – išskirtiniai žemaičių kraštui būdingi kapinių elementai, o šiaurinėje dalyje senosios kapinaitės papildomai apjuostos akmenimis.

4 pav. Žemėlapis. Religinio paveldo vietos Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.
A – Salantai, B – Imbarė, C – Kartena

Dar viena turistinių objektų kategorija, kurioje persipina kultūrinė, istorinė ir religinė tematika – sakralinis turizmas. Šios krypties turistai turi galimybę aplankyti keturias į parko teritoriją patenkančias įspūdingo grožio bažnyčias, o pagoniško paveldo interesantai – daugiau kaip dešimt įvairiausių išlikusių mitologinių objektų. Visa tai apibendrintai įvardijama kaip religinio paveldo objektai (4 pav.). XVIII a. – XX a. pr. statytos bažnyčios regioninio parko teritorijoje lokalizuojasi keturiose didesnėse gyvenvietėse: Salantuose, Kartenoje, Mosėdyje ir Kartenoje. Kartenos bažnyčia (4 pav. C) išskirtinė tuo, jog ji vienintelė Žemaitijoje bebokštė neogotikinio stiliaus bažnyčia. Mosėdžio bažnyčia buvo pirmoji Šiaurės vakarų Lietuvoje, keletą metų joje vikaravo rašytojas J. Tumas – Vaižgantas. Bene visos saugomoje teritorijoje esančios bažnyčios dėl įvairių priežasčių buvo perstatytos (kai kurios ne vieną kartą). Dydžiu pastebimai mažesni, 5 sakraliniai statiniai – koplyčios, kurios parko teritorijoje lokalizuojasi šalia bažnyčių. Viena jų – Žvainių Gaidžio koplyčia, laikoma Salantų miesto ištakomis. Mosėdžio, Gargždėlės ir Kartenos koplyčios lokalizuojasi kapinėse, o

Abakų (Kartenos) Lurdas – netoli Kartenos piliakalnio. Būtent Abakų Lurdas yra „jauniausias“ objektas, jį įrengė kaimo vienišius, atsidėkodamas už tai, jog gyvas ir sveikas grįžo po karo. Patys seniausi parko teritorijoje esantys objektai – mitologiniai. Tai pagonybės relikvai, dažniausiai pasireiškiantys akmenų pavidalu. Tokių objektų saugomoje teritorijoje yra daugiau nei dešimt (12). Trys iš jų – alkakalniai. Bene svarbiausias iš jų – Alkos alkakalnis (4 pav. A). Manoma, kad kadaise būtent šitame kalne buvo įsikūrusi pagonių šventykla. Likę du kalnai – Gaudučių ir Dauginčių kadaise buvo mažesni pagonybės centrai. Bene daugiausiai mitologinių objektų akmenų pavidalu aptikta Salantų miesto apylinkėse ir Imbarės seniūnijoje (4 pav. A ir B). Didžiausias ir svarbiausias – Imbarės akmuo, dar vadinamės Imbarės Laumės kūliu.

5 pav. Žemėlapis. Pažintiniai objektai Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.

A – Salantai, B – Imbarė, C – Kartena

Galiausiai, paskutinę kategoriją sudaro gamtinės, istorinės ar kultūrinės svarbos objektai, kurių didžioji dalis pritaikyti edukacijai, pažinimui. Šią kategoriją sudaro: pažintiniai takai, išskirtiniai architektūriniai objektai ir muziejai. Visa ši kategorija apibendrintai įvardijama – pažintinio turizmo objektai (5 pav.). Mažiausiai pažintinio turizmo objektų aptikta pietinėje parko dalyje (3-4 objektai), tuo tarpu centrinėje parko dalyje, Salantų miesto apylinkėse, jų aptikta bemaž dešimt. Didžiąją dalį

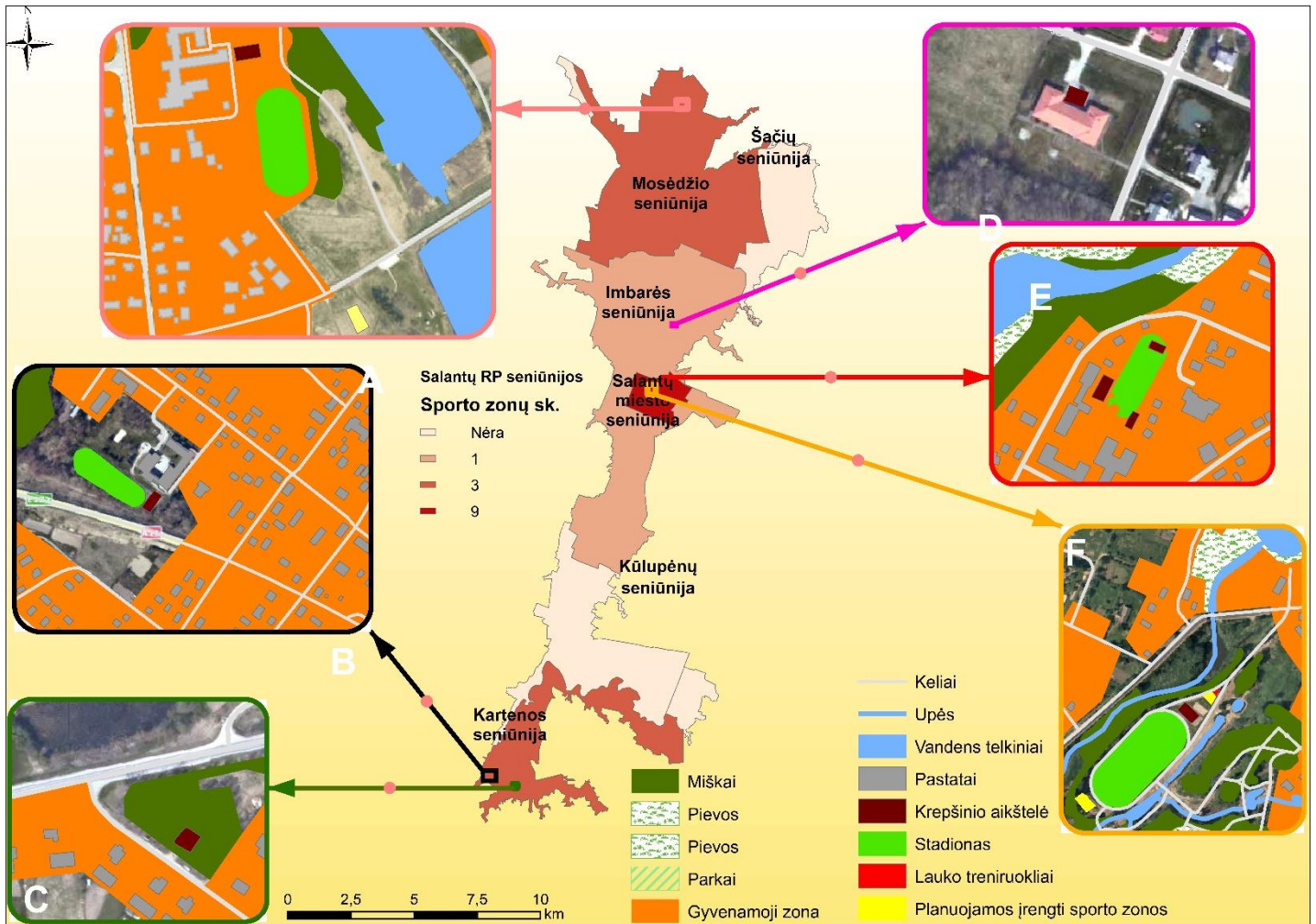
šios kategorijos objektų (8 objektai) sudaro pažintiniai takai, kurių daugiausia įrengta gamtiniuose objektuose siekiant praplėsti turistinį akiratį jautresnėse turizmui vietose. Pažintiniai takai parko teritorijoje išsidėstę tolygiai ir dažniausiai supa vieną ar kitą parko teritorijoje esančią gamtinę įžymybę (piliakalnių, parkų, miestelio, riedulių pažintiniai takai). Bene įspūdingiausias šiuo metu pažintinis takas parko teritorijoje įrengtas Šauklių riedulyno teritorijoje, kuriame turistai susipažįsta su didžiausio riedulyno Lietuvoje gamtine aplinka, o palipę į teritorijoje esantį apžvalgos bokštą susipažįsta su išskirtiniu kraštovaizdžiu. „Šviežiausias“ ir taip pat turistų mases traukiantis pažintinis takas praeitų metų birželį įrengtas Kalnalio kaime, kviečia susipažinti su Salanto žemupio hidrografiniu kraštovaizdžiu, t.y. suteikiama galimybę pavaikščioti kadaisė buvusio didžiulio slėnio dugnu. Taip pat takas jungia du svarbius turistinius objektus: Imbarės piliakalnį ir Kalnalio apžvalgos bokštą. Tarp išskirtinę reikšmę saugomai teritorijai suteikiančių objektų verta paminėti architektūrinę grožybę – Kūlupėnų geležinkelio tiltą bei žemaičių buitį ir architektūrą menančius Jakštaičių ir Erlėnų etnografinius kaimus. Galiausiai, parko teritorijoje įsteigti 6 muziejai, kuriuose turistai gali artimiaus susipažinti su tam tikrų esamų ar buvusių parko įžymybių istorija. Didžioji dalis šių įstaigų, įskaitant saugomos teritorijos direkciją, yra įkurtos Salantų mieste (4 iš 6). Likusios dvi: Nasrėnuose (M. Valančiaus gimtinės muziejus) ir Mosėdyje (Akmenų muziejus). Dauguma šių įstaigų lankytojus edukuoja ne tik uždaroje patalpoje bet ir greta muziejų esančiose specialiai įrengtose atvirose vietose.

2. REKREACINĖS INFRASTRUKTŪROS BŪKLĖ SPORTINIO TURIZMO PLĖTOTĖS ASPEKTAIS

Infrastruktūra – vienas svarbiausių elementų sporto turizmui plėtoti. Šiuo atveju, infrastruktūrą sudaro daugybė elementų, tokių kaip gamtinės savybės, gamtos objektai, kurie pritaikyti lankymui, kraštovaizdis ir jo pritaikymas lankymui, susisiekimas ir jo kokybė, sportui pritaikytų zonų skaičius ir jų kokybė, kitų turizmui pritaikytų objektų kiekis, įvairovė ir jų kokybė. Daugelis užsienio mokslininkų tokių, kaip anksčiau minėti Jaksic – Stojanovic (2019), Fitriantono (2019), Gozalova (2014), Hinch (2018) ir kiti sutartinai teigia, jog sportinis turizmas ir kitos turizmo rūšys (pvz.: sveikatos turizmas, rekreacinis turizmas, juodasis turizmas ir kt.) yra glaudžiai susijusios tarpusavyje nišos, kurios viena be kitos nesukurtu bendro produkto. Atsižvelgiant į tai, galima išskirti infrastruktūrą, kuri funkcionuoja (egzistuoja) šiandien.

Aktyviam sportiniam turizmui tinkamiausia infrastruktūra – sporto zonos. Salantų regioninio parko teritorijoje tyrimo metu aptikta 16 įvairios būklės sporto zonų (6 pav.). Šiuo atveju, sąvoka sporto zona apima krepšinio aikšteles, futbolo stadionus, lauko treniruoklius ir planuojamas sporto zonas (zonos, kurios numatytos rajono ar Salantų regioninio parko planavimo dokumentuose). Į Salantų regioninio parko teritoriją patenka 11 didesni ar mažesni plotą užimančių seniūnijų, tačiau tik keturiose iš jų (Imbarės, Mosėdžio, Kartenos ir Salantų miesto seniūnijos) aptiktos sporto zonos. Didžiausią dalį esamų sporto zonų sudaro 8 krepšinio aikštelės iš kurių pusė įrengtos Salantų mieste, dvi aikštelės aptiktos Kartenos miestelyje, po vieną – Mosėdyje ir Erlėnuose. Pastaroji aikštelė, Erlėnuose (6 pav. D), yra viena blogiausių sporto zonų nagrinėjamoje teritorijoje, ji vienintelė yra nestandartinių išmatavimų, jos danga bene pati blogiausia tarp stebėtųjų zonų ir iš pažiūros atrodo nebenaudojama. Kartenoje ir Salantų gimnazijos teritorijoje (6 pav. B, C ir E) esančios krepšinio aikštelės yra panašios viena į kitą, išskyrus krepšinio aikštelę esančią Alanto gatvėje, kurioje yra tik vienas krepšys. Geriausios krepšinio aikštelės lokalizuotos Salantų miesto parke ir Mosėdyje (6 pav. F ir A). Šiuo metu geriausia krepšinio aikštelė yra Mosėdyje, tačiau netolimoje ateityje yra numatyta rekonstruoti Salantų parke esančią krepšinio aikštelę. Antra pagal dydį sporto zonų grupė - 4 futbolo zonos išsidėsčiusios tik 3 didžiausiose gyvenvietėse: Salantuose, Kartenoje ir Mosėdyje. Lyginant futbolo aikštes tarpusavyje, jas galima skirstyti į dvi grupes pagal kokybę: vidutiniškas ir geras aikštes. Vidutiniškos kokybės futbolo zonos aptiktos Kartenoje ir Salantuose (mokyklos stadionas, 6 pav. E), tiesa, Kartenoje esantis stadionas yra labai arti magistralinės gatvės, tad šiuo požiūriu stadiono įvertinimas prastesnis nei Salantų gimnazijos stadiono. Geriausios kokybės stadionais Salantų regioniniame parke laikyti galima Mosėdyje ir Salantų parke esančius stadionus. Kaip ir krepšinio aikštelių atveju, taip ir stadionų atveju geriausia zona nustatyta Mosėdyje esanti aikštė, o

Salantų parke esantis stadionas šią poziciją turėtų taip pat perimti po parko rekonstrukcijos. Likusi vienintelė ne krepšinio ar futbolo zona – lauko treniruoklių aikštelė. Minėta zona įrengta Salantų parke, šalia krepšinio aikštelės, zoną sudaro 3 funkcijų geros kokybės treniruokliai. Artimiausiu metu planuojama įrengti 4 naujas sporto zonas iš kurių net 3 turėtų būti lauko treniruoklių aikštelės bei viena teniso zona.

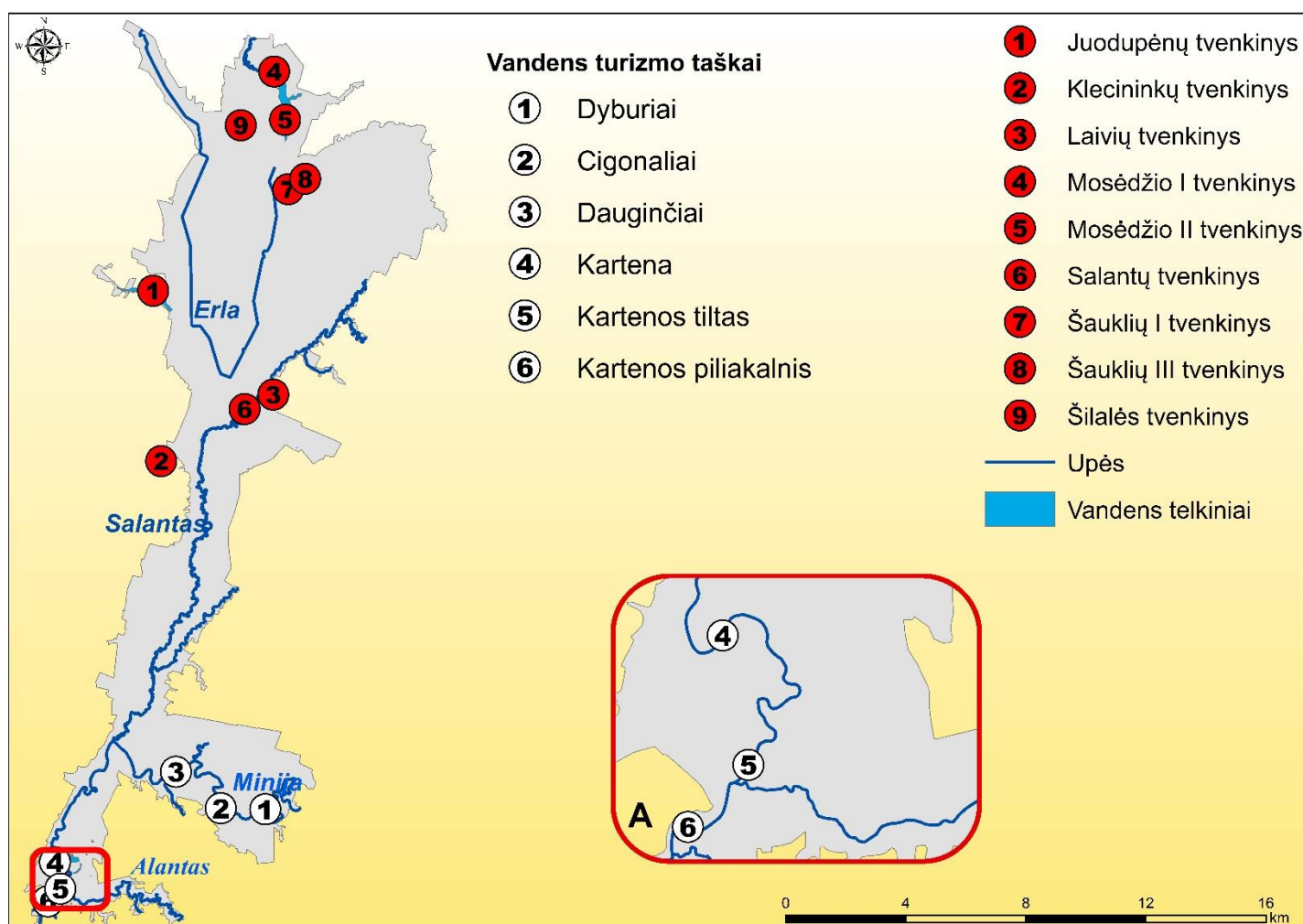

6 pav. Žemėlapis. Sporto zonų išsidėstymas Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.

A – Mosėdis, B – Kartenos centras, C – Alanto g., Kartena, D – Erlėnai, E – Salantų gimnazija, F – Salantų parkas

Didžiulį susidomėjimą tiek aktyvių, tiek pasyvių turistų tarpe pritraukia parko teritorijoje esantys vandens išteklių – upės ir tvenkiniai. Vienas iš esminių parko steigimo tikslų – išsaugoti Minijos, Salanto ir Erlos senslėnių ir jų apylinkių kraštovaizdį. Tai tik patvirtina, jog saugoma teritorija pasižymi gausiais vandens išteklių, kuriuos galima išnaudoti aktyviam sportiniam turizmui (7 pav.). Vandens išteklių tyrimo teritorijoje skirstomi į upes ir nepratekančius vandens telkinius. Saugoma teritorija patenka į dviejų skirtingų upių baseinus: didžioji dalis priklauso Minijos upės baseinui, o likusi, šiaurinė parko teritorijos dalis – Bartuvos upės baseinui. Upių tinklą sudaro ne mažiau 13 įvairaus ilgio ir reikšmės upių, kurių tankumas Salantų regioninio parko teritorijoje – 0,75–1,00 km/km². Didžiausia ir vandeningiausia upė - Minija - teka pietinėje parko dalyje. Bene

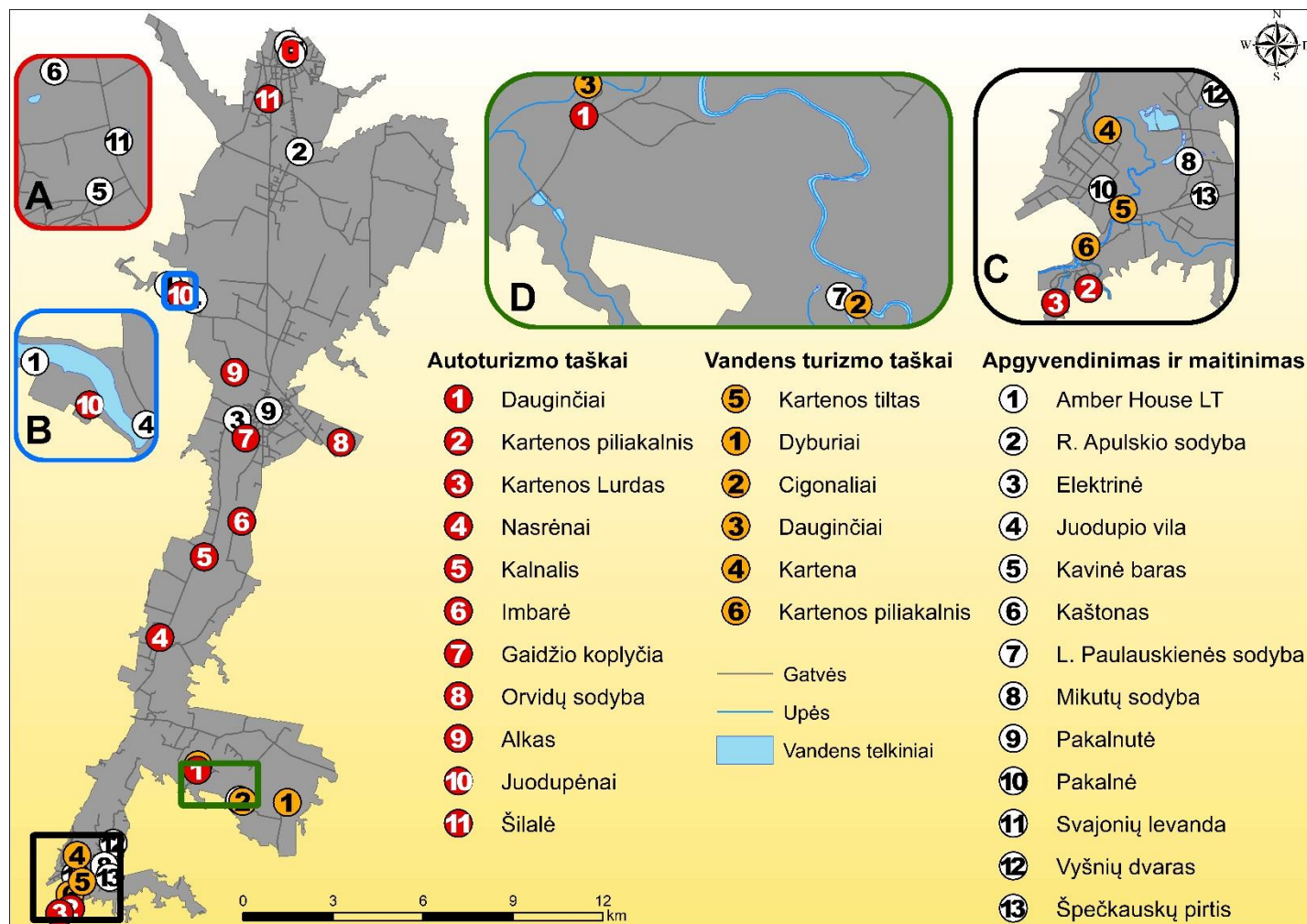
įdomiausia ir įspūdingiausia Minijos atkarpa – Didžioji Dyburių kilpa, ja upė vingiuoja 4 km. Minija yra nepastovaus režimo upė: dažnai smarkiai nusenka, o po didesnių liūčių jos debitai trumpam laikui padidėja net iki 40 kartų. Antra pagal dydį regioninio parko upė - Salantas su Blendžiaivos, Notės, Pestupio ir kitų mažesnių intakų žemupiais. Šiaurinėje parko dalyje teka labiausiai performuotos - melioruotos, patvenktos - Erlos, Eiškūno upės - Bartuvos intakai. Erlos upė, plukdydama savo vandenį pietų kryptimi, ties Salantais 180 laipsnių kampu pasuka atgal, šiaurės link. Tai įdomus hidrografinis reiškinys. Aktyviam turizmui Minijos upėje galima rinktis plaukimą baidarėmis. Ši veikla itin populiari šiltuoju metų sezonu (nuo balandžio mėnesio iki vėlyvo spalio mėnesio).

7 pav. Žemėlapis. Vandens išteklių Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.
 A – Kartenos miestelio dalis

Plaukimui baidarėmis Salantų regioninio parko direkcija yra sukūrusi atitinkamą infrastruktūrą, kurią sudaro plaukimo Minijos upe maršrutas upės pakrantėse įrengtos sustojimo vietos baidarių turizmo mėgėjams. Šie vandens turizmo sustojimo taškai neretai dubliuojasi ar nedideliu atstumu yra nutolę nuo lankomų objektų, ar paslaugas teikiančių įstaigų. Be upių išskiriami 9 pagrindiniai nepratekantys vandens telkiniai, kurių didžioji dalis – šiaurinėje parko dalyje. Kai kurie iš jų turizmui prisitaikę labiau nei likusieji, pvz.: Juodupėnų tvenkinio pakrantėje įrengta maudykla, netoliese veikia

apgyvendinimo paslaugas teikiantys juridiniai subjektai; Šauklių tvenkinio pakrantėje įrengta maudykla kartu su poilsiavietėje; Mosėdžio tvenkinių pašonėje taip pat įrengta maudykla ir gausu apgyvendinimo bei maitinimo paslaugas teikiančių įstaigų.

8 pav. Žemėlapis. Papildomi turizmo ištekliai Salantų regioniniame parke 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.
A – Mosėdis, B – Juodupėnai, C – Kartena, D – Minija palei Dauginčių ir Cigonalių kaimus

Priziūrėti ir modernizuoti turimus natūralius ir dirbtinius turizmo išteklius nepakanka, šalia tokių išteklių turi būti papildomi su aktyviu turizmu nesusiję infrastruktūriniai ir verslo sprendiniai. Salantų regioniniame parke tokiais sprendiniais įvardinti būtų galima suformuotus autoturizmo taškus, vandens turizmo sustojimo vietas ir apgyvendinimo bei maitinimo paslaugų taškus (8 pav.). Keliavimui po lankomus objektus automobiliu sukurtos automobilių parkavimo erdvės, kuriose įrengti specialūs informaciniai ištekliai (informaciniai stendai, rodyklės ir t.t.). Tokių infrastruktūros vienetų Salantų regioniniame parke įrengta 11. Autoturizmo taškai išsidėstę gana tolygiai parko teritorijoje su minimaliai pastebimu dominavimu centrinėje ir šiaurinėje parko dalyse. Kiekvienas sustojimo taškas įrengtas taip, jog sustojus tam numatytoje vietoje būtų galimybė aplankyti koncentruotą kiekį lankomų objektų. Autoturizmo taškai palengvina kelionės planavimą suteikia galimybę turistams susikurti individualius maršrutus pagal poreikį. Vandens turizmo taškai išsidėstę

tik Minijos upėje (8 pav. D ir C). Jie buvo sukurti atsižvelgiant į turistus keliaujančius baidarėmis Minijos upe, tam, kad jie galėtų ne tik sustoti ir išsilaipinti tam numatytose vietose, bet tuo pačiu ir aplankyti lankomus, šalia esančius objektus. Neabejotinai svarbūs turizmui yra ir apgyvendinimo bei maitinimo paslaugas teikiančios įmonės, kurių didžioji dalis lokalizuojasi didžiosiose regioninio parko gyvenvietėse. Didžiausias jų kiekis pastebėtas Mosėdyje (4 vnt.), tačiau bene svarbiausia iš šių įstaigų yra Salantuose veikianti kavinė „Pakalnutė“, kuri Lietuvoje yra ganėtinai gerai žinoma ir jau vien jos dėka į Salantų regioninį parką atvyksta potencialiais turistai tapti galintys lankytojai.

Salantų regioniniame tiek gamtiniams tiek rekreaciniams objektams lankyti yra pritaikyti 2 tipų maršrutai bei trasos: vandens turizmo trasa ir du autoturizmo dviračių maršrutai.

Vandens turizmo maršrutas driekiasi daugiau kaip 50 km. Minijos upe, o svarbiausi šios trasos objektai, patenkantys į Salantų regioninio parko teritoriją, pavaizduoti 7 paveiksle. Pirmieji sustojimai – Peceliai (107,5 upės kilometras) ir Cigonaliai (105,8 upės kilometras, paveikslėlyje pavaizduotas 2 numeriu) yra kairieji Minijos krantai, kurie dėl sovietinės kolektyvizacijos ir melioracijos veiksnių buvo sunaikinti, šiuo metu stovi po kelias, kaimo turizmui pritaikytas sodybas su poilsiavietėmis ir vietos tautodailininkais. 3 numeriu žemėlapyje pažymėtas Dauginčių kaimas ir šalia jo esantys piliakalniai liudija apie nuo seno čia gyvenusius žmones. Pasakojama, kad šalia šios gyvenvietės esančiu keliu iš Rusijos kadaise traukėsi Napoleono kareiviai, kurių didžioji dalis išseko ir pasimirė čia. Netoli šio sustojimo taško esančiame Šilpelkės miške įrengtas pažintinis takas, o taip pat viena iš gražiausių parko atodangų. Likę trys sustojimo taškai išsidėstę Kartenos miestelio prieigose. 93 Minijos kilometre sustojimo taškas – Kartenos miestelis, 90-tajame kilometre Kartenos piliakalnis, ir 87-ajame kilometre – kaimo turizmo sodyba.

Autoturizmo dviračių maršrutas driekiasi išilgai Salantų regioninio parko teritorijos (46 km.). Ši trasa supažindina su šiam Žemaitijos kraštui būdingais gamtos ir kultūros paveldo objektais, pritaikytais lankyti, kur galima pailsėti prie jų įrengtose atokvėpio vietose bei poilsiavietėse. Kelionę galima pradėti tiek nuo šiaurinės, tiek nuo pietinės parko pusės aplankant Dyburius, Dauginčius, Karteną, Nasrėnus, Kalnalį, Salantus, Alkos kaimą, Juodupėnus, Šauklius, Mosėdį. Salantų regioninio parko direkcija, dalyvaudama Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos organizuojamame projekte „Iš lankytojų centro – į gamtą“, siūlo du maršrutus po Salantų regioninį parką (9 pav.)

Pirmasis iš jų – gamtinis maršrutas „Keliaujant akmeniniais ledynų pėdsakais“. Maršrutas orientuotas į akmeningą šiaurinę parko dalį, kurioje gausu poledyninių riedulių. Maršrutą sudaro 7 taškai, kurių didžioji dalis išsidėsčiusi palei vieną iš pagrindinių transporto arterijų Salantų regioniniame parke – kelią Plungė – Skuodas. Maršrutą galima pradėti nuo Mosėdžio akmenų muziejaus (1) ir užbaigti Orvidų sodyba – muziejumi (7) ir atvirkščiai. Šiuo atveju, pradedama nuo Mosėdžio akmenų muziejaus ir keliaujama žemyn iki Orvidų sodybos – muziejaus. Preliminariai,

nurodoma, jog maršrutas užtrunka 6 valandas, maršruto ilgis – 33 kilometrai. Pirmas objektas šiame maršrute – Respublikinis Vaclovo Into akmenų muziejus. Žymaus daktaro V. Into asmeninė akmenų ekspozicija pradžioje buvo įrengta netoliese esančiame buvusiam daktaro name (anksčiau buvęs ligoninės pastatas), šiuo metu daugiau kaip 150 tūkst. vienetų įvairių akmenų randasi buvusiam Malūno pastate ir parke. Pavažiavus kelias minutes¹² pietryčių kryptimi, dešinėje kelio Skuodas – Plungė pusėje išsidėstęs Šilalės kaimo geologinis archeologinis kompleksas, kurio pagrindinis akcentas – 5 pagal dydį Lietuvoje ir didžiausias Salantų regioniniame parke akmuo – Šilalės kūlis. Greta kūlio stovi mitologiniai akmenys su dubenimis, keliaujant pėsčiųjų taku galima išvysti ledyno tirpsmo išskoptą Erlos upės klonį. Vos už 4 minučių siūloma aplankyti trečią maršruto tašką, Šiaurinėje Šauklių kaimo dalyje esantį Šauklių dubenuotą akmenį. Šis akmuo ženklina Šauklių kaimo senovės kulto vietą ir yra buvusios pagonių šventyklos aukuras, greta supiltas akmenų grindinys rodo kadaise buvusio žemdirbystės aptvaro vietą. Tame pačiame kaime, vos už 5 minučių kelio pasiekiamas ketvirtasis maršruto taškas – Šauklių riedulynas-kadagynas. Tai natūrali paskutinio ledynmečio suformuota beveik 80 ha. teritorija, Lietuvos tundra. Tarp gausybės riedulių įrengtas 2 km. ilgio pažintinis takas, kurio akcentas apžvalgos bokštelis iš kurio sėkmei nusišypsojus galima pastebėti aptvare auginamus gyvūnus – Muflonus. Visiškai netoliese, 6 minučių kelionės atstumu, ties įvažiavimu į Šauklių kaimą, stovi geologinis objektas – Šauklių akmuo. Įspūdingas savo dydžiu (skeltas akmuo) garsus tuo, jog kita skelta jo pusė panaudota Palangoje esančiam „Jūratės ir Kąstyčio“ monumente. Kiek toliau (10 minučių kelionės), nuo šio akmens įsikūręs šeštasis šio maršruto objektas – Alkos alkakalnis. Tai Erlos senslėnyje esanti ledynmečio suformuota kalva, garsi tuo, jog senovėje čia veikė pagonių šventykla – alka, o jos aukuru buvo papėdėje esantis dubenuotas akmuo. Pasak vyskupo M. Valančiaus, pagonys šventą ugnį šioje vietoje kūreno iki pat XVII amžiaus. Toliausiai, o tuo pačiu labiausiai į Pietus, nutolęs šio maršruto objektas – Orvidų sodyba – muziejus. Norint pasiekti šį objektą tenka keliauti 15 minučių nuo Alkos alkakalnio. Šioje sodyboje įrengta akmens skulptorių šeimos ekspozicija, kurioje daugiausia atsispindi muziejaus įkūrėjo Viliaus Orvydo pasaulio suvokimas per akmenų prizmę.

Antrąjį siūlomą turistinį maršrutą „Keliaujantiems ledyniniais upių slėniais“ sudaro bemaž per pusę mažiau objektų (4), tačiau nuotolis tarp objektų didesnis. Pirmasis lankomas objektas maršrute – Salanto upės slėnyje esanti Gaidžio koplyčia. Koplyčia įrengta ant mitologinės, istorinės, archeologinės ir sakralinės reikšmės kalvos – Gaidžio kalno. Pasak vienos iš legendų, ši vieta yra vienintelio miesto Salantų regioniniame parke (Salantai) pirmoji vieta – ištaka, kurioje stovėjusi pirmoji Salantų bažnyčia. Pavažiavus 10 minučių automobiliu Kretingos kryptimi, pasiekiamas

¹² Laikas apskaičiuotas keliaujant automobiliu.

Kalnlio kaimas ir jame esantis lankytinų objektų kompleksas, kurį sudaro: bažnyčia, apžvalgos bokštas ir pažintinis takas. Šv. Lauryno bažnyčia, kurioje buvo pakrikštytas vyskupas Motiejus Valančius. Šalia bažnyčios, 2006 metais įrengtas apžvalgos bokštas, nuo kurio viršaus atsiveria didžiulis ledyno išskobtas Salanto upės slėnis, o šio bokšto papėdėje įrengtas pėsčiųjų takas vedantis į Salanto žemupį. Vos už 3 minučių kelio pasiekiamas minėto vyskupo M. Valančiaus gimtinės muziejus, kurio kieme lankytojus pasitinka pats vieno iš apsakymų veikėjas – Palangos Juzės skulptūra. Muziejuje eksponuojami asmeniniai vyskupo daiktai, jo kūrinių personažai, paminklas ir rašytojo 200 metinėms skirtas ažuolynas. Labiausiai nutolęs šio maršruto objektas – 20 minučių kelionės automobiliu reikalaujantis Gintarų kalnas (dvarvietė), dar kitaip vadinama Vyšnių kalnu. Ši vieta mena kadaise stovėjusią pilį ir Senosios Kartenos dvarą, kuriam sudegus kalną ilgus šimtmečius žymėjo gausybė jame augusių vyšnių.

9 pav. Žemėlapis. Turistiniai maršrutai Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.

3. ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ POTENCIALAS SPORTINIO TURIZMO PLĖTOTEI

Esamą turizmo infrastruktūrą ir išteklius reikalinga tinkamai ištransliuoti ir paruošti masiniam turizmui. Šiai funkcijai atlikti reikalingi žmogiškieji ištekliai, tai sudaro tiek privačios, tiek valstybinės įstaigos, tiek nevyriausybines pelno nesiekiančios organizacijos. Šie juridiniai subjektai pavieniui ir bendrai kuria potencialių turizmo taškų išskirtinę vertę.

Salantų regioniniame parke, išskirtinai visoje saugomoje teritorijoje didžiausią įtaką daro Salantų regioninio parko direkcija. Ši įstaiga, remdamasi Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos patvirtintomis nuostatomis¹³, skatina pažintinį turizmą bei organizuoja nuolatinę saugomoje teritorijoje esančių kraštovaizdžio kompleksų bei objektų nuolatinę priežiūrą. Vienas iš pagrindinių įstaigos veiklos tikslų - sudaryti sąlygas plėtoti pažintinį turizmą ir poilsiavimą tam skirtose zonose bei vietose, taip pat vykdyti švietėjišką, muziejinę ir kultūrinę veiklą (10.10, 10.11). Itin svarbus nuostatų 11.5 punktas, kuris suteikia direkcijai teisę bendradarbiauti su nacionalinėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, kurių veikla susijusi su saugomos teritorijos tikslais. Būtent šios nuostatos pagrindu Salantų regioninio parko direkcija bendradarbiauja su kitomis regioninio parko teritorijoje esančiomis įstaigomis, kurios bent dalinai orientuojasi į turizmą.

Bene labiausiai su turizmu susijusios įstaigos parko teritorijoje – du turizmo informaciniai centrai esantys Kretingoje ir Skuode. Nors abu turizmo centrai lokalizuojasi už parko ribų esančiuose miestuose, tačiau jų veiklos ribos dalina visą parko teritoriją. Kretingos turizmo informacinį centrą sudaro 4 turizmo vadybininkų etatą turintys specialistai ir 15 gidų, Skuodo turizmo informacinį centrą – 3 specialistai (turizmo vadybininkas, kultūros ir turizmo specialistai) ir 2 gidai.

Kretingos rajone veikia 4 aktyvaus turizmo paslaugas teikiančios įstaigos, kurių veikla vykdoma saugomoje teritorijoje: žirgynas Jonučių kaimo turizmo sodyboje, aerodromas Kartenoje ir dvi Baidarių nuomos verslu užsiimančios įstaigos Kartenoje. Tuo tarpu, Skuodo rajone aktyvius turizmo veiklas siūlančių įstaigų nėra, tačiau pažintinio muziejinio turizmo paslaugas teikia V. Into akmenų muziejus, o taip pat edukacinė juodosios keramikos programa.

Aktyvus bendradarbiavimas, siekiant plėtoti ir vystyti turizmą, vyksta ir su anksčiau minėtomis maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas teikiančiomis įstaigomis, ko pasėkoje kuriamos integruotos turistinės ekskursijos, kurios gali užtrukti ilgiau nei parą, nes yra galimybė parko teritorijoje išsirinkti

¹³ Salantų regioninio parko direkcijos nuostatai,
(Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos direktoriaus 2016 m. gruodžio 29 d. įsakymo Nr. V-234 redakcija)

nakvynę bei paskanauti nekasdieninių, tradicinių žemaitiškų patiekalų. Bene labiausiai žinomas šio parko maisto produktas – daugiau nei pusšimtį metų kepamas Salantų pyragas.

Esama turistinė infrastruktūra ir žmogiškieji išteklių užbaigia formulę, kurios rezultatas – turistų trauką skatinančios veiklos. Veiklų Salantų regioniniame parke pradedant aktyviais sportiniais užsiėmimais (plaukiojimai baidarėmis, žygiai) ir baigiant muziejinėmis edukacijomis – tikrai netrūksta. Salantų regioninio parko direkcijos nuostatose aprašyti veiklos tikslai nurodo orientuotis į lankytojų aptarnavimą įstatymų nustatyta tvarka, taip pat švietėjiškos veiklos vykdymą, įskaitant neformalųjį švietimą gamtosauginėse ir kraštovaizdžio apsaugos programose.

Atsižvelgiant į minėtas nuostatas, šiuo metu Salantų regioninio parko direkcija savarankiškai, pasitelkdama savo žmogiškuosius išteklius siūlo veiklas, kuriose: galima kartu su gidu aplankyti pasirinktą Salantų regioninio parko teritoriją; galima vykdyti pažintines keliones parko teritorijoje pėsčiomis, dviračiais (dviračių maršrutais) ar baidarėmis (Minijos upėse esančia specialia trasa); siūloma programa „Iš lankytojų centro į gamtą“, kurios tikslas – pažintiniai maršrutai, prasidedantys nuo lankytojų centro pastato. Pastaroji minėta programa susideda iš dviejų maršrutų: vienas jų – po šiaurinę parko dalį (~ 33 km. ilgio), kitas – po pietinę parko dalį (~ 27 km. ilgio).

Nemažą dalį siūlomų veiklų, Salantų regioninio parko direkcijoje, sudaro vykdomos edukacinės, švietėjiškos programos, kurios daugiausia susijusios su gamtinėmis parko įžymybėmis. Edukacinės programos orientuotos į skirtingas amžiaus grupes. Edukacinės programos teritoriniu pobūdžiu skirstomos į 3 dalis: pietinę, vidurinę ir šiaurinę parko dalis. Kiekvieną iš jų sudaro teorinių ir praktinių užduočių planas. Pietinė dalis paruošta anksčiausiai (2015 m.), ją sudaro apie 4 valandų išvyka į pasirinktus objektus tarp kurių žymiausios programos: „Svečiuose – Šilpelkės miške“ – edukacinė programa, kurios metu susipažįstama su Šilpelkės miško ekosistema, edukacijos metu aplankoma Lietuvos Šveicarija vadinama Dauginčių atodanga ir piliakalnis; ir „Kuršių Pilies beieškant“ – edukacinė išvyka į Kartenos piliakalnio istorinį-archeologinį kompleksą, kurios metu susipažįstama su kadaise egzistavusios Kuršių genties paveldu. Kita dalis – 2017 metais pristatyta vidurinė parko dalis. Ją sudaro taip pat 4 valandų trukmės pažintinė kelionė po vidurinėje parko dalyje esančius objektus: Imbarės piliakalnio archeologinį kompleksą, Kalnalio lankytinų objektų kompleksą ir Salantų miesto apylinkes tarp kurių ir edukacinė programa „Salantų Kaštono žvaigždžių valanda“ – edukacinis pasivaikščiavimas po Salantų parką ir storiausio kaštono Lietuvoje aplankymas. „Šviežiausiai“ parengta – šiaurinė parko dalis. Ją sudaro 4 valandų trukmės išvyka į šiaurinėje parko dalyje esančius objektus: Kulalių skaldyklos akmenyną, Šilalės kaimo archeologinį-geologinį kompleksą ir Šauklių riedulyną su specialia „Šauklių riedulyno Planeta“ – edukacine programa Šauklių riedulyno teritorijoje besitęsiančiu 2 km. ilgio taku. Šiaurinėje parko dalyje, Šauklių kaime, neįtraukta į šiaurinės parko dalies edukacijos dalį, lankytojus priima juodosios keramikos

edukacinė programa – „Senieji amatai“. Šioje edukacijoje lankytojai mokomi žiesti puodus, puodynes, vazas ir dekoruoti pagal senovines tradicijas.

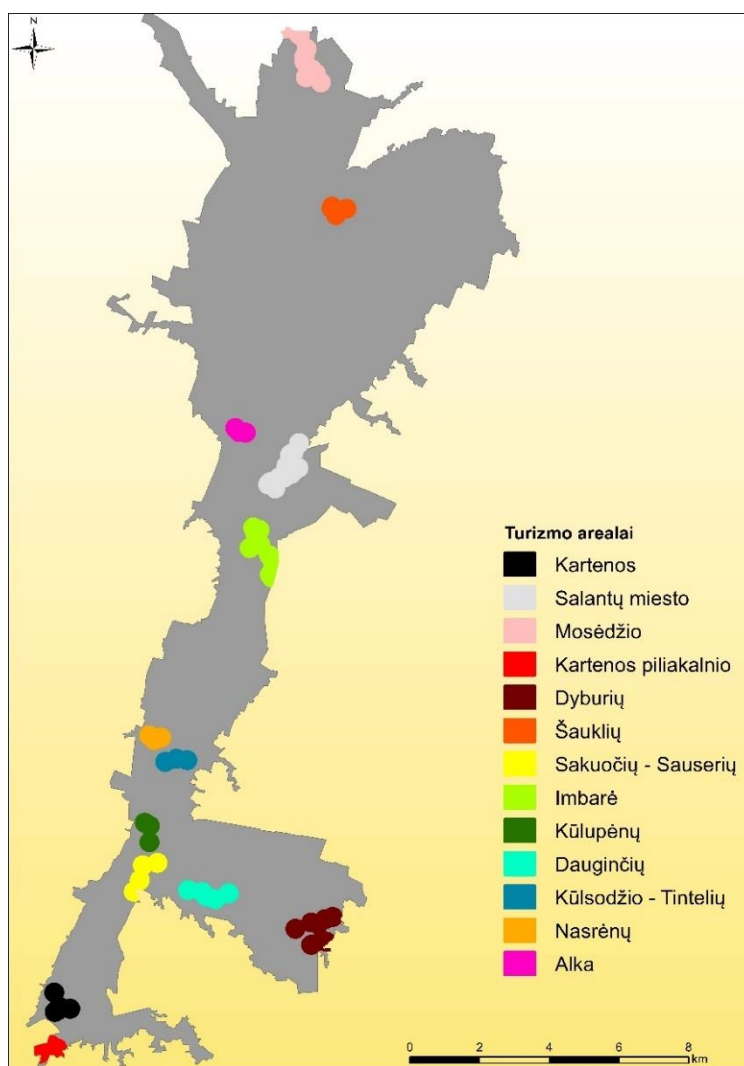
Kasmet Salantų regioninio parko direkcija saugomoje teritorijoje organizuoja įvairius pažintiniam ir aktyviam turizmui skatinti skirtus renginius, taip pat rengiami renginiai, kurie apjungia turizmo ir aplinkosauginės sferas, pvz.: rekreacinėje teritorijoje organizuojamos švaros akcijos, kurių metu surengiami žygiai, pažintinės ekskursijos, pažintiniai baidarių plaukimai. Per paskutinius 5 metus Salantų regioninio parko direkcija atskirai ir bendradarbiaudama su kitomis įstaigomis suorganizavo bemaž penkias dešimtis renginių. Kasmetiniais tapę gamtosauginiai renginiai skirti žemės dienai, paukščių sutiktuvėms ir palydoms. Pamažu populiarėjo regioninės (vietinės reikšmės), nacionalinės („Darom“) ir tarptautinės („World cleanup day“) talkos, kurių metu direkcijos darbuotojai kartu su moksleiviais („Darom“ atveju) ir juridinėmis įstaigomis bei gyventojais („World cleanup day“ atvejis) tvarko gamtą, o po tvarkymo ar jo metu surengia turistinę pažintinę veiklą, pvz.: iškylą su gidu ar edukacinę pamoką moksleiviams. 2017 metais startavo iniciatyva tvarkyti Minijos upę ir jos krantus plaukiant baidarėmis – iniciatyva kasmet sulaukia vis didesnio susidomėjimo, kurios metu dalyviai ne tik atlieka naudingą darbą bet ir aktyviai praleidžia laiką plaukiodami baidarėmis nemokamai. Visoje Lietuvoje populiarėjantys žygiai neaplenkia ir Salantų regioninio parko. Kasmet aktyviai rengiami bent 3-4 skirtingų maršrutų žygiai iš kurių populiariausias – 7 piliakalnių žygis, kuris kasmet organizuojamas vasaros metu didžiausio Salantų regioniniame parke organizuojamo renginio – festivalio „Kuršių genties vartus pravėrus“ metu. Minėtas festivalis rengiamas nuo 2016 jau tapo kasmetiniu, kurio metu vyksta ne tik koncertinė veikla, bet ir senovinių genčių parodomoji veikla, o praėjusiame renginyje debiutavo aktyvi veikla – vikingų futbolas.

Salantų regioninio parko teritorijoje Kretingos ir Skuodo turizmo informaciniai centrai pasitelkdami savo žmogiškuosius išteklius (gidus) vykdo užsakomąsias ekskursijas, kuria turistinius maršrutus, kurie įsiterpia į saugomą teritoriją. Kartu su miškininkais abu minėti centrai savo jurisdikcijoje organizuoja ekskursijas gamtoje su miškininku – gidu – ekologu „Pasimatuok eigulio kepurę“, kurių metu klaidžiojama su eiguliu miškais, susitinkama su laukiniais gyvūnais, išmokstama pėdsekystės meno ir susipažįstama su eigulio darbu. Na ir galiausiai, Minijos upėje siūloma bene aktyviausia vandens turizmo veikla – plaukiojimas baidarėmis.

Galiausiai, kiekvienas naujas, saugomoje teritorijoje kuriamas ar atnaujinamas turistinis objektas yra kūrinys bendradarbiavimo tarp saugomos teritorijos, seniūnijų, savivaldybių ir vietos bendruomenių. Tad galima teigti, jog žmogiškųjų išteklių ir jais paremtų santykių Salantų regioninio parko teritorijoje netrūksta ir jų rezultatas nuteikia pozityviai.

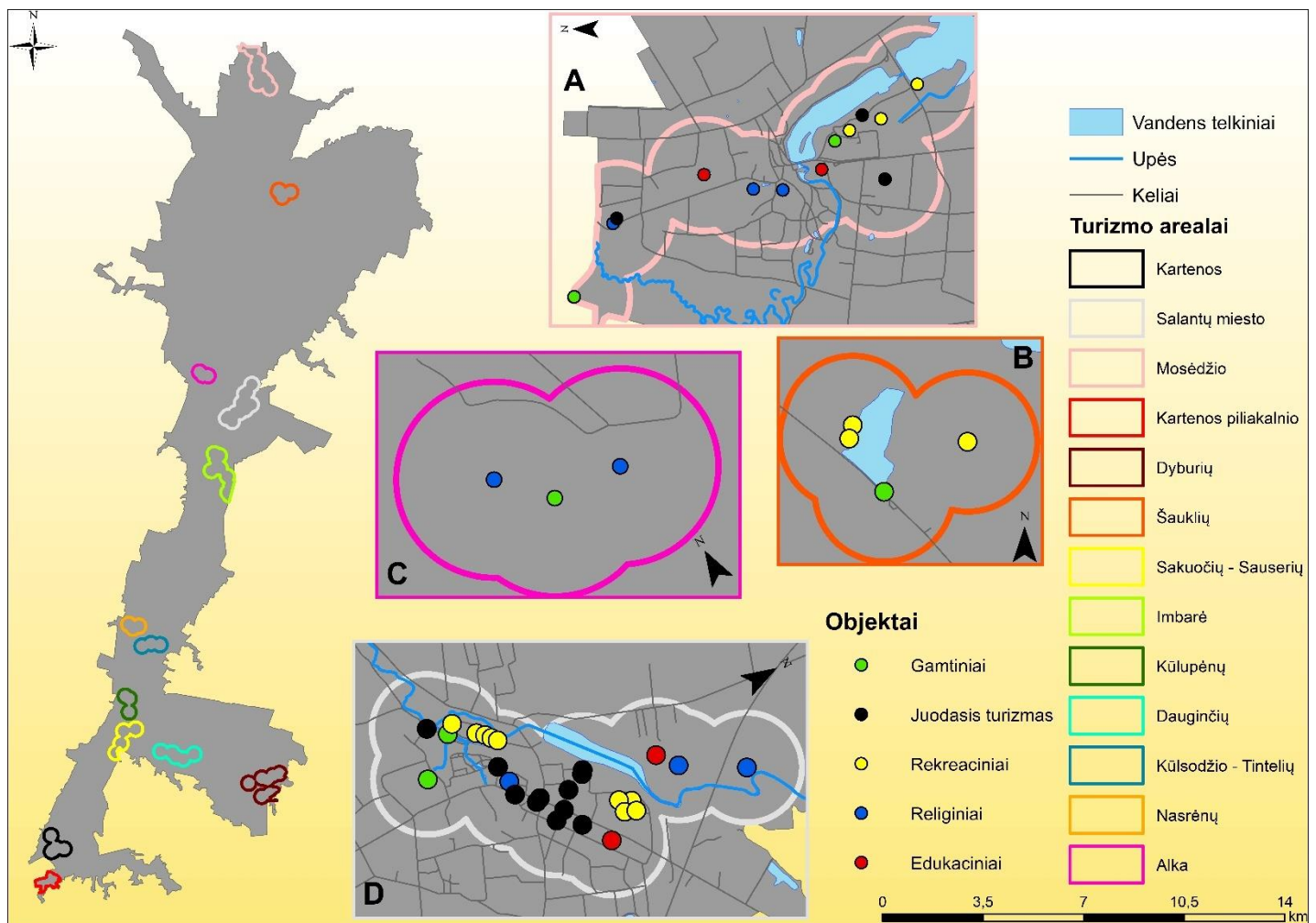
4. SPORTINIO TURIZMO TERITORINIŲ AREALŲ IŠSKYRIMAS IR JŲ REKREACINIS PAGRINDIMAS

Pagal aukščiau pateiktą tyrimo informaciją nustatyta, jog Salantų regioninio parko teritorijoje yra daugiau kaip 150 gamtinę, kultūrinę, istorinę, edukacinę ar rekreacinę vertę turinčių objektų. Siekiant labiau iširti Salantų regioniniame parke esančius objektus ir jų pritaikymą kuriais nors turizmo kryptims, buvo sudaryta 13 turizmo arealų (10 pav.). Vieną arealą sudaro bent 3 objektų (lankomų taškų) teritorinė grandinė, suprojektuota vadovaujantis principu, jog kiekvienas areale esantis objektas nuo kito artimiausio objekto būtų nutolęs ne toliau nei 500 metrų. Konkretus atstumas (t.y. 500 metrų) projektuojant arealus pasirinktas atsižvelgiant į logiką, pagal kurią turistai atvykęs į lankomą objektą turi galimybę aplankyti įvairiu nuotoliu esančius objektus, tačiau, jei tarp artimiausio ir tolimiausio maršruto taško nebus daugiau objektų, tikimybė, jog lankytojas pasieks toli esantį galutinį maršruto tikslą – nedidelė.

10 pav. Žemėlapis. Suprojektuoti arealai Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Trylikoje išskirtų arealų susitelkę daugiau nei 90 Salantų regioniniame parke esančių lankomų objektų. Tam, kad būtų galima identifikuoti prognozuojamų arealų charakteristikas, atliekama objektų, patenkančių į jas, tipologija. Atsižvelgiant į lankomų objektų charakteristikas, jie skirstomi į 5 grupes: gamtinius (kultūrinius), juodojo turizmo, rekreacinius, religinius ir edukacinius. Juodojo turizmo grupę sudaro įvairūs paminklai, atminimo lentos žuvusiems, žudynių vietos, partizanų atminimo vietos ir senosios kapinaitės. Religinių objektų grupę apima bažnyčios, koplyčios ir mitologiniai objektai susiję su pagonybe. Didžioji dalis arealų koncentruojasi pietinėje Salantų regioninio parko dalyje (8 arealai), tačiau tai sudaro tik 41 procentą visų arealuose esančių lankomų objektų, tuo tarpu didžiausia koncentracija pastebima centrinėje parko dalyje (Salantų miesto apylinkėse), kur lankomi objektai taip pat sudaro 41 procentą visų arealuose esančių, tačiau jie koncentruojasi tik 3 arealuose. Mažiausias arealų skaičius (2) projektuojamas šiaurinėje parko dalyje ir analogiškai tai sudaro mažiausią procentą (18) objektų. Būtent nuo šios parko dalies arealų ir bus pradamas analizavimas bei charakterizavimas.

11 pav. Žemėlapis. Šiauriniai Salantų regioninio parko turizmo arealai 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.
A – Mosėdžio arealas, B – Šauklių arealas, C – Alkos arealas, D – Salantų miesto arealas

3 Lentelė. Mosėdžio arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Mosėdžio arealas						
1	Bažnyčia				+	
2	Koplyčia				+	
3	Mosėdžio akmuo	+				
4	Klebonija				+	
5	V. Into sodyba					+
6	Karių kapinės		+			
7	Maudykla			+		
8	Paminklas partizanams		+			
9	Partizanų kapai		+			
10	Akmenų muziejus					+
11	Piliakalnis	+				
12	Krepšinio aikštelė			+		
13	Stadionas			+		

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Didžiausias ir labiausiai koncentruotas šiaurinės dalies arealas – rožine spalva įremintas Mosėdžio arealas (11 pav. A). Šis arealas yra antras didžiausias pagal perimetrą (5,77 km) ir trečias didžiausias pagal plotą (1.03 km²) arealas, kuris talpina 13 lankomų objektų (3 lentelė). Mosėdžio arealas yra vienas iš nedaugelio, kuriame identifikuoti visų 5 grupių objektai ir nėra vienos dominuojančios, nes trys grupės (juodojo turizmo, religiniai ir rekreaciniai) turi po lygiai, po 3 objektus, šiame areale. Šiuo atveju, kadangi trys grupės turi po lygiai identifikuojamų objektų tai ši arealą galima identifikuoti ir kaip tinkamą juodajam turizmui, kur galima aplankyti II pasaulinio karo karių ir partizanų kapines bei jiems skirtą paminklą, ir kaip rekreacinį, t.y. aktyvų arealą, kuriame galima užsiimti rekreacinėmis, sportinėmis veiklomis, įskaitant įrengtą maudyklą, ir kaip religinį arealą, kuriame galima aplankyti barokinę Mosėdžio Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčią, į nekilnojamąjį kultūros vertybių registrą įtrauktą kapinių koplyčią ir buvusios klebonijos pastatą. Po dvi lankomas vietas šiame areale turi gamtinių objektų (Mosėdžio akmuo ir Mosėdžio piliakalnis) ir Edukacinių objektų (V. Into sodyba ir Mosėdžio akmenų muziejus) grupės. Vis dėl to areale esantys rekreaciniai objektai (sporto zonos ir maudykla) nėra išskirtiniai visos parko teritorijos atžvilgiu, o edukacinį objektą (V. Into sodybą) bei religinį objektą (buvusią kleboniją) iš dalies būtų galima priskirti ir

juodojo turizmo grupei įvertinant tai kaip mirusio asmens relikta (pirmu atveju) ir nebefunkcionuojantį, kažkada buvusį svarbų pastatą (antru atveju). Apibendrinant Mosėdžio arealą išskirtinumo dėlei būtų galima charakterizuoti kaip labiausiai tinkamą juodajam turizmui.

4 Lentelė. Šauklių arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Šauklių arealas						
1	Riedulynas kadagnas	+				
2	Apžvalgos bokštas			+		
3	Poilsio vietė			+		
4	Maudykla			+		

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Vienas mažiausių pagal perimetrą (2,74 km – 11 vieta) ir plotą (0,48 km² - 9 vieta) tarp visų suprojektuotų arealų ir paskutinis šiaurinėje dalyje – Šauklių arealas (11 pav. B). Šis arealas, skirtingai nuo anksčiau analizuotojo neturi daug objektų (4) ir jie pagal tipologiją pasiskirstę tik dvejose grupėse (4 lentelė). Bene svarbiausias šio arealo lankomas objektas – Šauklių riedulynas-kadagnas. Šis objektas iš esmės yra gamtinis, tačiau tuo pat metu atsižvelgiant į ypatybes galėtų būti priskiriamas ir edukacinių grupei, nes vyksta edukaciniai užsiėmimai. Likę trys objektai, apžvalgos bokštas, stovyklavietė ir maudykla priskiriami rekreacinių objektų grupei. Atsižvelgiant į tai, jog net 3 iš 4 objektų šiame areale priklauso rekreacinių objektų grupei, Šauklių arealas laikomas rekreaciniu turizmo arealu.

5 Lentelė. Alkos arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Alkos arealas						
1	Mitologinė kalva				+	
2	Šaltinis	+				
3	Mitologinis akmuo				+	

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Kaip anksčiau minėta, centrinėje parko dalyje (palei Salantų miestą) pagal kriterijus suprojektuoti trys arealai. Pats mažiausias iš jų – Alkos arealas (11 pav. C). Šis arealas pagal perimetrą (2,27 km) ir plotą (0,36 km²) yra pats mažiausias tarp visų trylikos arealų ir talpina viso labo tris objektus (5 lentelė). Svarbiausias iš šių trijų objektų – Alkos alkakalnis. Legendomis apipintas kalnas, kuris kadaise buvo itin svarbus pagoniško tikėjimo židinys. Pati mitologinė kalva atsižvelgiant į jos susidarymo ypatybes galėtų priklausyti ir gamtinių objektų grupei, nes ji susiformavo ledynmečio

slinkimo metu susidariusių procesų vyksme. Už kalno, iš aukštumos trykšta šaltinis, kuris, kaip ir alkakalnis, gali būti priskiriamas ir kitai grupei. Šiuo atveju šaltinis anot padavimų buvo svarbus mitologinių apeigų metu, žmonės jį naudodavo ir kaip vaistą nuo akių ligų. Paskutinis objektas – dauboje gulintis akmuo su dubeniu, buvęs šventyklos aukuras vienareikšmiškai priskiriamas tik mitologijai, tai yra religinei grupei. Atsižvelgiant į tai, jog visi šiame areale esantys objektai glaudžiai susiję su religija, o du iš trejų objektų priskirti būtent šiai grupei, visas arealas charakterizuojamas kaip religinio pobūdžio.

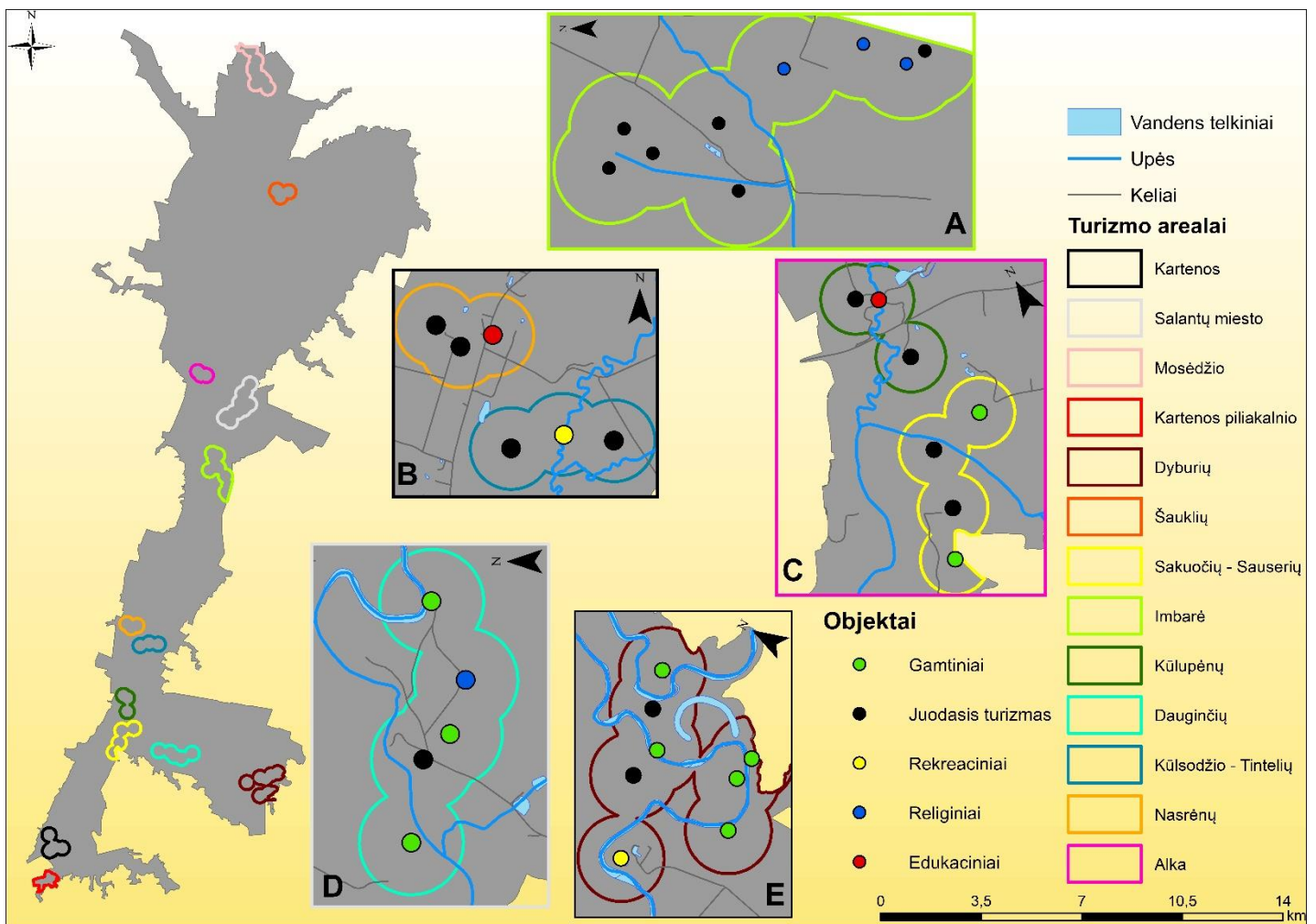
6 Lentelė. Salantų miesto arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša					Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis			Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Salantų miesto arealas						Salantų miesto arealas							
1	Bažnyčia				+		14	Karių kapinės		+			
2	Salantų kaštonas	+					15	Mitologinis akmuo				+	
3	Senajo miesto vieta		+				16	Mitologinė kalva				+	
4	Sinagogos vieta		+				17	M. Ivanausko Zoo					+
5	Žydų pastato vieta		+				18	Direkcija					+
6	Žydų pastato vieta		+				19	Sporto zona			+		
7	Žydų pastato vieta		+				20	Sporto zona			+		
8	1000-mečio paminklas		+				21	Sporto zona			+		
9	10-mečio paminklas		+				22	Sporto zona			+		
10	Paminklas kančioms		+				23	Sporto zona			+		
11	Atminimo lenta		+				24	Sporto zona			+		
12	Šaltinis	+					25	Sporto zona			+		
13	Mitologinis akmuo				+		26	Sporto zona			+		
14	Karių kapinės		+				27	Sporto zona			+		

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Didžiausią plotą (1,21 km²) ne tik tarp centrinių arealų, bet ir apskritai tarp visų suprojektuotų arealų užima Salantų miesto arealas (11 pav. D). Pagal perimetrą (5,36 km) šis arealas užima ketvirtą vietą, o pagal į arealą patenkančių objektų skaičių (27) – pirmą (6 lentelė). Lankomi objektai Salantų miesto areale pagal tipologiją užpildė visų 5 grupių stulpelius, tik skirtingai nuo anksčiau analizuoto Mosėdžio arealo, šiame nėra tokio tolygaus pasiskirstymo. Mažiausiai (po du) objektų patenka į gamtinių ir edukacinių turizmo rūšių grupes. Gamtinių objektų grupėje išskirtinis lankomas objektas – didžiausias Lietuvoje, Salantų kaštonas, o tuo tarpu edukacinėje grupėje galima aplankyti saugomos teritorijos direkciją bei privatų zoologijos sodą. Trečia pagal objektų gausą šiame areale religinė grupė. Į ją patenka Salantų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia ir trys mitologiniai objektai (2 akmenys su dubenimi ir kalva). Dvi gausiausios grupės (juodojo turizmo ir rekreacijos) šiame areale apima daugiau nei 70 proc. visų objektų. Sporto zonos, tarp kurių daugumą sudaro krepšinio aikštelės ir stadionai, užima antrą vietą su 9 objektais, o gausiausią dalį sudaro juodojo

turizmo grupė su 11 objektų. Juodojo turizmo išskirtinumą šiame areale lemia tai, jog Salantai kadaise buvo gausiai apgyvendinti žydų tautos bendruomenės, tad šiandien Salantuose pusę juodajam turizmui priskirtų objektų sudaro buvusių žydų pastatų vietos, atminimo lentos. Kita šios grupės dalis priklauso partizaninio judėjimo įamžinimui (paminklai, kapavietės), karių kapinėms ir lietuvių tautos istoriniams paminklams. Apibendrinant, šis arealas gausus rekreacinių ir juodojo turizmo objektų, tačiau atsižvelgiant į žydų tautos palikimą įprasminančių objektų gausumą ir išskirtinumą teritoriniu parko požiūriu, Salantų miesto arealas charakterizuojamas kaip juodojo turizmo sritis.

12 pav. Žemėlapis. Pietrytiniai Salantų regioninio parko turizmo arealai 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.
 A – Imbarės arealas, B – Nasrėnų ir Kūlsodžio-Tintelių arealai, C – Kūlupėnų ir Sakuočių - Sauserių arealai, D – Dauginčių arealas,
 E – Dyburių arealas

Paskutinis arealas, kuris patenka į centrinę parko dalį – Imbarės arealas (12 pav. A). Matmenimis šis arealas nuo prieš tai minėto Salantų miesto arealo skiriasi minimaliai (perimetras – 5,51 km (3 vieta), plotas – 1,02 km²), labiausiai skirtumas išryškėja objektų, patenkančių į arealą gausa – patenka tik 9 objektai (7 lentelė). Objektai šiame areale pasiskirsto tik į 2 grupes (juodojo turizmo ir religinę), atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog šis arealas pritaikytas mažesnei vartotojų grupei dėl įvairovės stokos. Religinę grupę šiame areale sudaro išskirtinai mitologiniai objektai: Laumės akmuo ir du Imbarės akmenys su dubenimis. Gausiausią grupę, kaip ir Salantų miesto areale

dėl panašių priežasčių (dėl žydų tautos ir partizanų) sudaro juodojo turizmo grupė. Skirtingai nuo Salantų miesto arealo, Imbarės areale sutinkamos senosios kapinaitės, kurios įrengtos mažesnėse, atokesnėse arba buvusiose gyvenvietėse. Taip pat skiriasi juodojo turizmo, susijusio su žydų tauta pobūdis. Salantų areale dominavo buvusios žydų pastatų vietos, o štai Imbarės areale dominuoja žudynių vietos. Apibendrinant, šis arealas dėl objektų, patenkančių į juodojo turizmo grupę gausos, charakterizuojamas kaip juodojo turizmo sritis.

7 Lentelė. Imbarės arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Imbarės arealas						
1	Kapinaitės		+			
2	Žudynių vieta		+			
3	Žydų pastato vieta		+			
4	Paminklai		+			
5	Mitologinis akmuo				+	
6	Mitologinis akmuo				+	
7	Mitologinis akmuo				+	
8	Žudynių vieta		+			
9	Paminklas partizanams		+			

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Didžiausia arealų koncentracija Salantų regioninio parko teritorijoje, atlikus projekcijas, pastebėta pietinėje parko dalyje, o tiksliau – pietrytinėje parko dalyje (12 pav.). Patys mažiausi arealai apimantys po tris objektus – rožinio apvado Nasrėnų, mėlyno apvado Kūlsodžio-Tintelių (12 pav. B) ir žalio apvado Kūlupėnų (12 pav. C). Visi trys arealai patenka į penketuką mažiausiųjų tiek pagal perimetrą (Nasrėnų – 2,38 km (12 vieta); Kūlsodžio-Tintelių – 2,97 km (10 vieta); Kūlupėnų – 3,12 km (9 vieta)), tiek pagal plotą (Nasrėnų – 0,39km² (11 vieta); Kūlsodžio-Tintelių – 0,49km² (8 vieta); Kūlupėnų – 0,47 km² (10 vieta)). Visi jie tarpusavyje panašūs ne tik matmenimis bet ir objektų pasiskirstymu, kuris pasireiškia tuo, jog visų trijuose arealuose dominuoja objektai pagal tipologiją priskirti juodojo turizmo grupei (8 lentelė). Nasrėnų ir Kūlupėnų arealuose situacija pagal objektų pasiskirstymą identiška: po du juodojo turizmo objektus ir po vieną objektą priklausantį edukacinių grupei. Kūlsodžio-Tintelių arealas skiriasi nuo kaimyninių arealų tuo, jog trečiasis objektas – maudykla priklauso rekreacinei grupei. Nasrėnų arealo bene svarbiausias objektas – vyskupo M. Valančiaus gimtinių muziejus, Kūlsodžio-Tintelių areale išskirtinio objekto nėra, o Kūlupėnų areale

tokį įvardinti būtų galima Kūlpėnų tiltą, kuris pagal savo charakteristikas atmetimo būdu priskirtas prie labiausiai tinkamos – edukacinės grupės. Tiltas skaičiuojantis daugiau nei 8 dešimtmečius yra vienas ilgiausių ir aukščiausias tiltas Žemaitijoje. Apibendrinant visus tris arealus, nuspręsta, jog Nasrėnų arealas ne dėl objektų patenkančių į juodojo turizmo grupę kiekybės, o dėl objekto patenkančio į edukacinę grupę išskirtinumo, yra charakterizuojamas kaip edukacinio tipo arealas, o likę du arealai atsižvelgiant į objektų kiekį grupėse bus charakterizuojami kaip juodojo turizmo tipo arealai.

8 Lentelė. Nasrėnų, Kūlsodžio-Tintelių ir Kūlpėnų arealų objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Nasrėnų arealas						
1	Kapinaitės		+			
2	Paminklas		+			
3	M. Valančiaus muziejus					+
Kūlsodžio - Tintelių arealas						
1	Kapinaitės		+			
2	Maudykla			+		
3	Kapinaitės		+			
Kūlpėnų arealas						
1	Kūlpėnų tiltas					+
2	Kapinaitės		+			
3	Kapinaitės		+			

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Sekantis arealas, pagal didėjimo tvarką, pavadintas dviejų kaimų, kurių ribas užima – Sakuočių-Sauserių arealas, pažymėtas geltonu apvadu (12 pav. C). Šis arealas pagal perimetrą patenka į penketuką (4,74 km), o pagal plotą į šešetuką (0,67 km²) tarp visų arealų. Arealas apima 4 objektus (9 lentelė), kurie pagal tipologiją išsidėstę tolygiai į dvi grupes (gamtinių ir juodojo turizmo).

9 Lentelė. Sakuočių-Sauserių arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Sakuočių - Sauserių arealas						
1	Sauserių ažuolas	+				
2	Sakuočių akmuo	+				
3	Paminklai		+			
4	Kapinaitės		+			

Gamtiniais objektais šiame areale pripažinti objektai yra įtraukti į saugomų gamtos paveldo objektų sąrašą. Vienas iš jų botaninis gamtos paveldo objektas Sauserių ažuolas menantis daugiau kaip 300 metų, o kitas, geologinis gamtos paveldo objektas Sakuočių akmuo, kuris patenka į penketuką didžiausių riedulių Salantų regioniniame parke ir yra vienintelis šio penketo atstovas pietinėje parko dalyje. Juodojo turizmo grupę šiame areale sudaro paminklinė kompozicija skirta partizanams ir Sakuočių kaimo senosios kapinės. Apibendrinant, šiame areale svarbiausi objektai yra ažuolas ir akmuo, tad šis arealas charakterizuojamas kaip gamtinio tipo.

10 Lentelė. Dauginčių arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Dauginčių arealas						
1	Atodanga	+				
2	Kapinaitės		+			
3	Mitologinė kalva				+	
4	Piliakalnis	+				
5	Piliakalnis	+				

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Šiek tiek mažesnis perimetru (4,41 km), bet didesnis plotu (0,76 km²) už Sakuočių-Sauserių arealą yra netoliese esantis Dauginčių arealas (12 pav. D). Dauginčių arealas, lyginant su aukščiau analizuotais pietinės dalies arealais turi daugiau objektų ir jų pasiskirstymas pagal tipologiją įvairesnis, ko pasekoje arealo potencialas turizmo atžvilgiu išauga (10 lentelė). Nors tipologinis objektų, patenkančių į Dauginčių arealą, pasiskirstymas yra įvairesnis, tačiau jis nėra tolygus, nes 3 iš 5 objektų patenka į gamtinių objektų grupę, kuriems priklauso viena įspūdingiausių parke esančių atodangų (Dauginčių) ir du piliakalniai (Dauginčių I ir Sauserių). Likę du objektai, senosios Dauginčių kaimo kapinaitės (juodasis turizmas) ir Dauginčių mitologinė kalva (religinė), nėra ypatingo išskirtinumo parko teritoriniu atžvilgiu. Apibendrinant, Dauginčių arealas vienareikšmiškai charakterizuojamas kaip gamtinio tipo arealas.

Didžiausias arealas pietrytinėje dalyje yra tuo pačiu labiausiai į pietryčius nutolęs arealas Salantų regioninio parko teritorijoje, tai Dyburių arealas (12 pav. E). Šis arealas pagal perimetrą yra pats didžiausias (7,06 km), o pagal plotą nusileidžia tik Salantų miesto arealui (1,04 km²). Į Dyburius patenka 8 objektai – tai antras didžiausias skaičius tarp visų pietinėje dalyje esančių arealų ir didžiausias tarp pietrytinėje dalyje esančiųjų (11 lentelė). Kaip ir būdinga pietrytinėje dalyje esantiems arealams, taip ir Dyburiuose objektų pasiskirstymas pagal tipologiją nėra tolygus, didžioji dalis objektų (5 iš 8) pagal tipologiją priskiriami gamtinių objektų grupei. Visi penki į gamtinių objektų grupę patenkantys objektai šiame areale yra įspūdingos kraštovaizdžio formos – atodangos.

Nemaža dalis Dyburių arealo patenka į Minijos rezervato teritoriją, tad nenuostabu, jog didžioji dalis objektų gamtiniai. Už rezervato ribų esantys trys objektai pasiskirsto į dvi grupes. Dvi senosios kapinaitės priskiriamos juodojo turizmo kategorijai, o stovyklavietė – rekreacinių objektų kategorijai. Apibendrinant, šis arealas unikalus atodangų kiekybe ir jų išskirtinumu teritoriniu parko atžvilgiu, tad Dyburiai charakterizuojami kaip gamtinio tipo arealas.

11 Lentelė. Dyburių arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Dyburių arealas						
1	Atodanga	+				
2	Atodanga	+				
3	Atodanga	+				
4	Atodanga	+				
5	Atodanga	+				
6	Kapinaitės		+			
7	Kapinaitės		+			
8	Poilsiavietė			+		

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

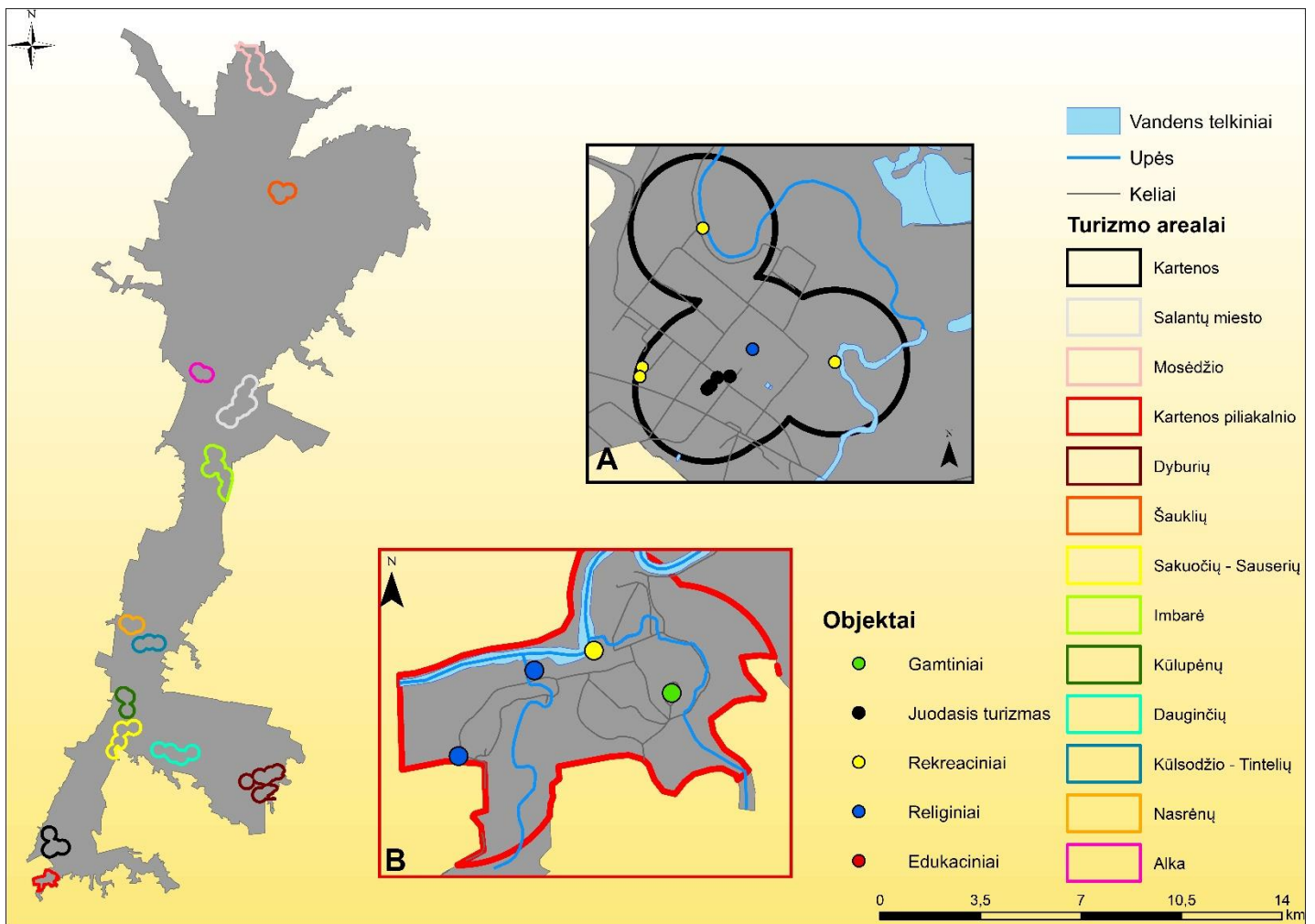
Likę du patys piečiausi arealai, kurie atsižvelgiant į kriterijus, suprojektuoti Kartenos miestelyje ir jo prieigose (13 pav. B). Didesnį perimetrą (3,72 km) ir didesnę plotą (0,62 km²) turi Kartenos piliakalnio arealas, tačiau šiame areale koncentruojasi tik 4 objektai (12 lentelė). Šis arealas, lyginant su visais kitais suprojektuotaisiais, yra išskirtinis tuo, jog nėra nė vieno objekto, kuris atitiktų juodojo turizmo objektų grupę. Svarbiausias šio arealo objektas – vienas didžiausių parko teritorijoje Kartenos piliakalnis. Piliakalnis šiame areale galėtų būti priskiriamas ir kaip rekreacinis objektas, nuo kurio atsiveria Kartenos miestelio panorama ir vidurvasarį yra švenčiamas tradiciniu tapęs Salantų regioninio parko festivalis „Kuršių genties vartus pravėrus“. Kartenos Lurdas ir mitologinis Kartenos akmuo su dubeniu priskiriami religinei objektų grupei, kuri sudaro daugumą šiame areale. Paskutinis šio arealo objektas – maudykla, kuri priskirta rekreacinių objektų grupei. Apibendrinant, šiame areale

12 Lentelė. Kartenos piliakalnio arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Kartenos piliakalnio arealas						
1	Lurdas				+	
2	Maudykla			+		
3	Piliakalnis	+				
4	Kartenos akmuo				+	

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

svarbiausias objektas yra Kartenos piliakalnis, tad nėra atsižvelgiama į kiekybę, kurią turi religinė grupė ir arealas charakterizuojamas kaip gamtinio tipo.

13 pav. Žemėlapis. Piečiūsi Salantų regioninio parko turizmo arealai 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.

A – Kartenos arealas, B – Kartenos piliakalnio arealai

Perimetro dydžiu (3,25 km) į Kartenos piliakalnio arealą panašus, tačiau plotu (0,31 km²) nusileidžiantis visiems kitiems arealams yra Kartenos arealas (13 pav. A). Nors pagal plotą arealas yra pats mažiausias, tačiau jis apima didžiausią kiekį objektų (9) tarp visų pietinės dalies arealų (13 lentelė). Objektai pagal tipologiją šiame areale susigrupavę į tris grupes, tačiau didžioji jų dalis pasiskirstė tolygiai į dvi. Mažiausią religinę kategoriją sudaro Kartenos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, kuri išskirtinė tuo, jog yra vienintelė bebokštė medinė neobarokinio stiliaus bažnyčia visoje Žemaitijoje. Po keturis objektus pagal tipologiją apima rekreacinė ir juodojo turizmo grupės. Rekreacinę grupę sudaro dvi sporto zonos (krepšinio aikštelė ir stadionas) ir dvi maudyklos. Juodojo turizmo grupę sudaro objektai išskirtinai susiję su partizaninio judėjimo įprasminimu: atminimo lenta, paminklai ir žudynių vieta. Apibendrinant, Kartenos arealas išsiskiria būtent partizaninio judėjimo įprasminimo objektais, kurių kituose arealuose nėra taip išskirtinai koncentruota, kaip Kartenoje. Karteną su partizaninio judėjimo įprasminimo objektais būtų galima

palyginti su Salantų miesto arealu, kur išskirtas žydu tautinis palikimas. Atsižvelgiant į tai, Kartenos arealas charakterizuojamas kaip juodojo turizmo sritis.

13 Lentelė. Kartenos arealo objektai 2019 m.

Eil. Nr.	Trumpas pavadinimas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
Kartenos arealas						
1	Bažnyčia				+	
2	Atminimo lenta		+			
3	Paminklinis akmuo		+			
4	Paminklas J. Žutautui		+			
5	Niekinimo vieta		+			
6	Maudykla			+		
7	Maudykla			+		
8	Sporto zona			+		
9	Sporto zona			+		

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Išanalizavus visus trylika suprojektuotų arealų pagal juose esančių objektų tipologiją, bendrai apžvalgai sudaryta arealų prisitaikymo skirtingoms turizmo nišoms lentelė (14 lentelė), kurioje pateikiami rezultatai, kiek skirtingų turizmo nišų yra kiekviename areale. Rezultatai atskleidė, jog kiekviename suprojektuotame areale objektai atitinka ne mažiau kaip dvi skirtingas turizmo nišas, būtent tiek skirtingų turizmo nišų pasiūlyti gali net 7 iš 13 suprojektuotų arealų (Šaukliai, Alka, Nasrėnai, Kūlsodis-Tinteliai, Kūlupėnai, Sakuočiai-Sauseriai ir Imbarė). Po tris skirtingas turizmo nišas savo ribose turi išskirtinai Pietinėje ir Pietrytinėje dalyje esantys arealai: Kartena, Kartenos piliakalnis, Dauginčiai ir Dyburiai. Visas turizmo nišas (5 iš 5) pasiūlyti gali tik 2 suprojektuoti arealai: Salantų miestas ir Mosėdis. Apžvelgiant lentelės rezultatus vertikalčiai, rezultatai atspindi keli arealai savo ribose turi objektų atitinkančių tam tikras turizmo nišas. Mažiausiai arealų Salantų regioniniame parke yra pritaikyti atlikti edukacinio turizmo nišą. Šiuo metu šią nišą atitinka: Mosėdyje esantis Akmenų muziejus; Salantų mieste esantys M. Ivanausko Zoo ir saugomos teritorijos direkcija ir Nasrėnų areale esantis M. Valančiaus gimtinės muziejus. Šiai kategorijai iš dalies priskiriamas ir Kūlupėnų areale esantis geležinkelio tiltas. Tiek rekreacinio, tiek religinio turizmo nišos pastebimos 7 suprojektuotuose arealuose. Rekreacinę turizmo nišą arealuose daugiausiai atspindi sporto zonos (krepšinio, futbolo ir lauko treniruoklių aikštės), stovyklavietės ir maudyklos. Išskirtiniu šios nišos objektu laikomas Šauklių areale esantis apžvalgos bokštas. Religinio turizmo niša arealuose daugiausiai pasireiškia bažnyčiomis, koplyčiomis ir mitologiniais objektais.

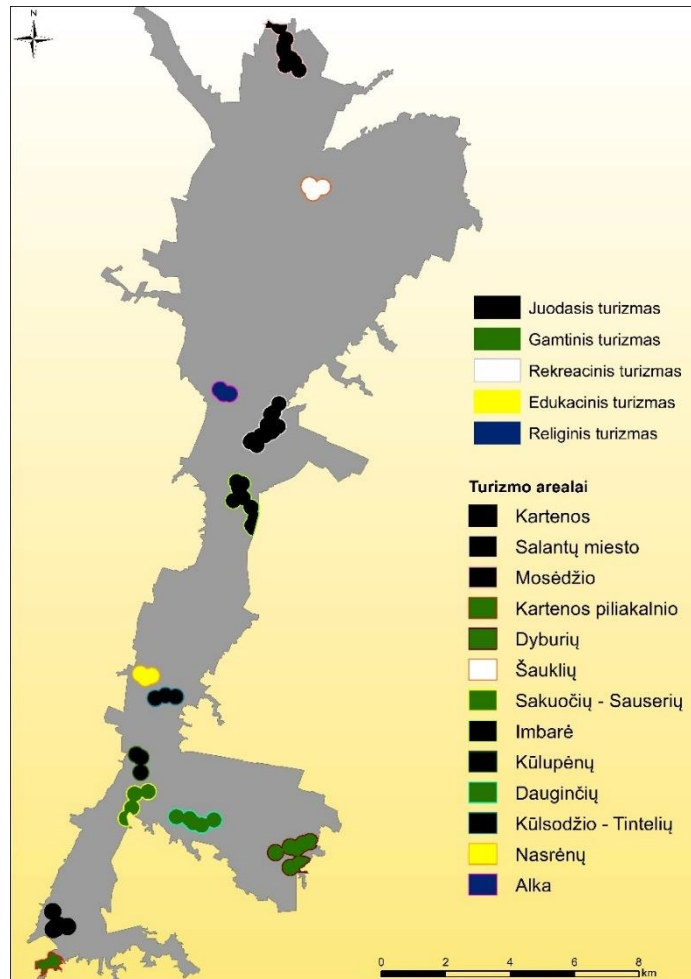
Išskirtiniais religinio turizmo objektais laikomos: Mosėdžio areale esanti Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia; Salantų miesto ir Kartenos arealuose esančios analogiško pavadinimo Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčios; Alkos areale esantis alkos alkakalnis. Antrą vietą, pagal arealų skaičių, užima gamtinio kultūrinio turizmo niša (8 arealai). Šią nišą atspindintys objektai yra natūralūs gamtiniai, istoriniai ar kultūriniai objektai, tokie kaip: rieduliai, augalai, atodangos ir piliakalniai. Įspūdingiausi šią nišą atspindintys objektai Salantų regioniniame parke yra: Šauklių areale esantis riedulynas-kadagynas ir Dauginčių bei Dyburių arealuose esančios Minijos upės atodangos. Pati gausiausia turizmo niša, apimanti net 10 skirtingų arealų yra juodojo/tamsaus turizmo. Šiuo metu regioniniame parke egzistuoja tik 3 arealai (Alka, Šaukliai ir Kartenos piliakalnis), kuriuose nėra nė vieno objekto priskiriamo juodojo/tamsaus turizmo nišai. Dažniausiai Salantų regioniniame parke šią nišą atspindi senosios kapinaitės ir įvairūs paminklai skirti žuvusiems bei žudynių vietoms įprasminėti. Išskirtiniai šios nišos objektai pastebėti Mosėdžio, Salantų miesto ir Kartenos arealuose. Mosėdžio ir Kartenos arealuose dominuoja memorialai skirti partizaninio judėjimo įprasminimui, o Salantų miesto areale – žydų tautos paveldo objektai.

12 Lentelė. Arealų prisitaikymas turizmui 2019 m.

Eil. Nr.	Arealas	Turizmo niša				
		Gamtinis, kultūrinis	Juodasis turizmas	Rekreacinis	Religinis	Edukacinis
1	<i>Mosėdis</i>	+	+	+	+	+
2	<i>Šaukliai</i>	+		+		
3	<i>Alka</i>	+			+	
4	<i>Salantų m.</i>	+	+	+	+	+
5	<i>Imbarė</i>		+		+	
6	<i>Nasrėnai</i>		+			+
7	<i>Kūlsodis-Tinteliai</i>		+	+		
8	<i>Kūlpėnai</i>		+			+
9	<i>Sakuočiai-Sauseriai</i>	+	+			
10	<i>Dauginčiai</i>	+	+		+	
11	<i>Dyburiai</i>	+	+	+		
12	<i>Kartenos</i>		+	+	+	
13	<i>Kartenos piliakalnis</i>	+		+	+	
Viso		8	10	7	7	4

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Išanalizavus visus trylika suprojektuotų turizmo arealų ir priskyrus juos pagal tipologiją, nustatyta, jog Salantų regioniniame parke kiekviena iš penkių turizmo nišų (gamtiniai, juodojo

14 pav. Žemėlapis. Arealų išskyrimas pagal tinkamiausią grupę Salantų regioniniame parke, 2019 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus.

turizmo, rekreaciniai, religiniai ir edukaciniai) turi bent vieną arealą (14 pav.), kuriame ta turizmo niša dominuoja. Daugiausiai (6 iš 13) arealų Salantų regioniniame parke išskirti kaip juodojo turizmo srities (žemėlapyje pažymėti juoda spalva), o teritoriniu atžvilgiu jie pasiskirstę tolygiai parko teritorijoje Šiaurės-Pietų kryptimi. Antra pagal dažnumo atvejį turizmo grupė – žalia spalva pažymėti gamtiniai objektai (4 arealai iš 13). Didžiausia šios grupės koncentracija pastebima išskirtinai pietinėje parko dalyje, palei Minijos upę. Rekreacinio turizmo grupei (pažymėti balta spalva) priskiriamas tik vienas Šauklių arealas, esantis šiaurinėje parko dalyje. Nors kituose arealuose rekreacinių objektų taip pat gausu, tačiau jie nesudarė juose daugumos, arba buvo svarbesnių, išskirtinumą arealui suteikiančių objektų, todėl nustatytas tik vienas rekreacinis arealas. Edukacinių objektų parko teritorijoje nėra gausu, tačiau Nasrėnų arealas, pripažinus M. Valančio gimtinės muziejų kaip svarbiausią jo objektą, patapo vieninteliu edukaciniu arealu. Na ir galiausiai, išskirtinai religiniu pripažintas Alkos arealas. Religinio turizmo atveju, panašiai kaip ir rekreacinio turizmo atveju, galėjo būti priskirta ir daugiau arealų, pavyzdžiui Mosėdžio, tačiau esant svarbesniems, labiau išskirtinumą suteikiantiems objektams, arealai buvo charakterizuojami jų naudai.

IŠVADOS

1. Sportinis turizmas Lietuvoje vis dar neapibrėžta sąvoka, tačiau remiantis užsienio literatūroje pateiktomis sportinio turizmo sampratomis, priimta šią sąvoką apibrėžti kaip turizmo forma, kuri glaudžiai susijusi su rekreacija, kai keliaujant užsiimama aktyvia fizine veikla. Atsižvelgiant į šį apibrėžimą, įvertinti gamtiniai, kultūriniai, religiniai ir pažintiniai objektai esantys Salantų regioniniame parke. Nustatyta, jog parko teritorijoje šiuo metu yra 37 gamtiniai, 61 kultūrinis, 21 religinis ir 20 pažintinių objektų. Dauguma šių objektų tiesioginio ryšio su sportiniu turizmu neturi, tačiau jie sudaro bene didžiausią dalį visų parko teritorijoje esančių lankomų išteklių, kuriuos įpynus į aktyvias veiklas (žygius, tematinis maršrutus), ar jų užimamoje teritorijoje surengus aktyvius renginius, jie tampa neatsiejama sportinio turizmo dalimi.
2. Sportinė rekreacija – neatsiejama sportinio turizmo dalis. Nustatyta, jog tyrimo teritorijoje yra 16 įvairios būklės sporto zonų, tačiau jų išsidėstymas nėra tolygus (labiausiai koncentruota didžiosiose gyvenvietėse). Pietinėje parko dalyje išvystyta bene labiausiai sportinio turizmo sąvoką atitinkanti veikla – daugiau kaip 50 km besitęsiantis plaukimo Minijos upe baidarėmis maršrutas. Salantų regioniniame parke pritaikyti 2 autoturizmo dviračių maršrutai, kurie kartu tolygiai išsidėsto po visą parko teritoriją. Rekreaciniai objektai, vandens turizmas ir autoturizmo maršrutai, glaudžiai susiję su lankomais objektais, ko pasėkoje bendras rezultatas atspindi temoje nagrinėjamą sportinio turizmo apibrėžimą.
3. Žmogiškuosius išteklius Salantų regioninio parko teritorijoje lemia glaudus ryšys ir bendradarbiavimas tarp valstybinių įstaigų, kurios atlieka konservacinę (saugoma teritorija), turizmo (Kretingos ir Skuodo TIC'ai) ir viešojo administravimo (savivaldybės) funkcijai bei privačių (apgyvendinimo, maitinimo) ir nepelno siekiančių (bendruomenės) įteisintų darinių. Viso šio glaudaus bendradarbiavimo rezultatas atsispindi kuriant bendrus projektus, kurie: virsta tradicinėmis šventėmis su gausybe aktyvių veiklų; naujais lankomais ir lankymui pritaikytais senais objektais; veiklomis, kuriose persipina gamtosauginės ir rekreacinės vertybės (pvz.: Minijos krantų valymo talka, kuri vykdoma plaukiant baidarėmis); žygiais ir naujais turizmo maršrutais.
4. Siekiant labiau iširti Salantų regioniniame parke esančius objektus ir jų pritaikymą kuriais nors turizmo kryptims, buvo sudaryta 13 turizmo arealų, kiekvieną iš jų sudaro bent trijų objektų (lankomų taškų) teritorinė grandinė, suprojektuota vadovaujantis principu, jog kiekvienas areale esantis objektas nuo kito artimiausio objekto būtų nutolęs ne toliau nei

500 metrų. Buvo sudaryta visų parke esančių lankomų ir rekreacinių objektų tipologija, kurios principu visi objektai buvo suskirstyti į penkias turizmo nišas (gamtinį/kultūrinį, juodąjį/tamsųjį, rekreacinį, religinį ir edukacinį). Detaliai išanalizavus kiekvieną arealą, pagal jo teritorijoje esančius objektus, buvo nustatyta, jog pagal areale dominuojančią sudarytos tipologijos grupę daugiausia (6 iš 13) arealų išskiriami kaip tamsiajam/juodajam turizmui pritaikytos teritorijos, kurios parko žemėlapyje išsidėsčiusios tolygiai Šiaurės-Pietų kryptimis. Keturi arealai priskiriami gamtiniam turizmui, visi jie pietinėje parko dalyje, išsidėstę palei Minijos upę. Po vieną išskirtą arealą turi: edukacinio religinio ir rekreacinio turizmo grupės. Pagal objektų įvairovę labiausiai turizmui (turi daugiausiai skirtingų grupių objektų) pritaikę didžiosiose gyvenvietėse esantys (Kartenos miestelio ir Salantų miesto) arealai. Net 10 iš 13 arealų savo teritorijoje turi bent vieną tamsiajam/juodajam turizmui pritaikytą objektą ir tai sudaro didžiausią dalį tarp visų tipologijos metu išskirtų grupių.

Pasiūlymai ir rekomendacijos

Atsižvelgiant į Salantų regioninio parko teritorijos išplanavimą, kraštovaizdį, išteklius ir infrastruktūrą, bei kitų Lietuvoje esančių saugomų teritorijų veiklos pobūdį suformuota keletas pasiūlymų kurie ateityje padėtų vystyti sportinį turizmą ir pritrauktų lankytojų srautus į Salantų regioninį parką.

Sportinių varžybų surengimas Mosėdyje

Salantų regioninio parko išskirtinės vertybės yra prieš 26 tūkst. metų slinkusio paskutinio ledyno suformuoti riedulynas ir rieduliai. Ypač rieduliais garsėja šiaurinė parko dalis, Mosėdžio miestelis, kuriame įkurtas V. Into akmenų muziejus. Ši saugomos teritorijos išskirtinumą galima išnaudoti per sportinio turizmo prizmę. Pirmą mintis sujungus akmenis ir sporto sąvokas – galiūnai. Dar visai neseniai Lietuvoje buvo populiarios galiūnų varžybos, o keletas jėgų patikrinimo rungčių būdavo susijusios su akmenimis (jų ridenimu, užkėlimu ant platformos ir pan.). Šių dienų galiūnų varžybos dažniausiai įsipaišo į miestų ar miestelių šventes kaip programos dalis. Įvertinus tai, jog Salantų regioninis parkas yra išskirtinis savo riedulių gausa, siūloma akmenimis gausiausioje gyvenvietėje Mosėdyje, kasmet organizuoti profesionalias ir mėgėjiškas galiūnų sporto varžybas, kurioje pagrindinis jėgos patikrinimo rungčių įrankis būtų būtent akmuo. Salantų regioninis parkas nebūtų pirmasis, kuris savo teritorijoje surengtų panašaus pobūdžio varžybas, nes šiemet Žagarės regioniniame parke „Vyšnių festivalio“ metu vyko Baltijos šalių galiūnų čempionato etapas, Sartų regioniniame parke šios varžybos rengiamos ne pirmą kartą.

Ledo skulptūrų festivalis prie Juodupėnų tvenkinio

Dauguma renginių mūsų šalyje ir Salantų regioniniame parke vyksta šiltuoju sezonu. Žiemą, lyginant su vasara, jaučiamas ženkliai mažesnis lankytojų aktyvumas, o tai yra didžiulė sezoniškumo problema. Atsižvelgiant vandens telkinių gausą Salantų regioninio parko teritorijoje ir pritaikant kitose Lietuvos saugomose teritorijose išbandytą veiką siūloma žiemos metu surengti ledo skulptūrų festivalį Salantų regioniniame parke. Salantų regioniniame parke žiemos metu nepratekantys vandens telkiniai užšąla, tad sąlygos susidaryti natūraliam ledui ant vandens telkinio tinkamos. Atkreipus dėmesį į tyrime pateiktą 7 paveikslą vaizduojantį vandens išteklius Salantų regioniniame parke ir 8 paveikslą, kuris vaizduoja paslaugas teikiančių įstaigų teritorinį pasiskirstymą, labiausiai priimtina rengti šį festivalį būtų Juodupėnų kaime. Juodupėnų kaime ne tik slūgso nepratekantis ir žiema užšalantis tvenkinys su įrengta poilsavieta bei automobilių stovėjimo aikštele, bet tuo pačiu netoliese yra dvi veikiančios apgyvendinimo įstaigos „Amber House LT“ ir „Juodupio Vila“, kuriose iš toli atvykę lankytojai gautų nakvynę.

Žygiai su slidėmis

Viena iš labiausiai turistus traukiančių sportinio turizmo veiklų šiuo metu yra žygiai, ypač teminiai žygiai. Salantų regioninio parko direkcija paskutiniu metu taip pat įsitraukė į žygių organizavimą. Per paskutinius 3 metus organizuojamas jau kasmetiniu tapęs „Septynių piliakalnių žygis“, kurio metu žygiuojant nuo Imbarės piliakalnio iki Kartenos piliakalnio (žygio atstumas apie 25 km), kurio metu aplankomi dar 5 pakeliui esantys piliakalniai. Taip pat vykdyti neteminiai žygiai po šiaurinę parko dalį. Kaip minėta ne sezono metu reikia imtis alternatyvių priemonių ir veiklų, tam kad turistai rastų kelius į Salantų regioninį parką. Viena iš idėjų – organizuoti pažintinius ir teminius žygius žiemos metu esant sniego dangai su specialiai keliavimui per sniegą pritaikytais įrankiais – slidėmis. Salantų regioniniame parke žiema su sniego danga kasmet, priklausomai nuo klimato, trunka apie 30-50 dienų, įsigijus tam tikrą kiekį slidžių direkcijai ir jas išnuomojus dalyviams per minėtą laikotarpį būtų galima surengti bent 2-3 žygius su slidėmis. Maršrutų pasirinkimas platus: galima būtų rinktis keliavimą palei Minijos, Salanto ar Erlos upę; taip pat galima rinktis integruotus didesnio atstumo maršrutus, kur nuvykus į tam tikrus sustojimų takus būtų galima atlikti atokvėpio sustojimą su pažintine ekskursija ir pan. Tinkamiausi mėnesiai organizuoti šias žiemos veiklas būtų Sausis ir Vasaris.

Plaukimo baidarėmis varžybos.

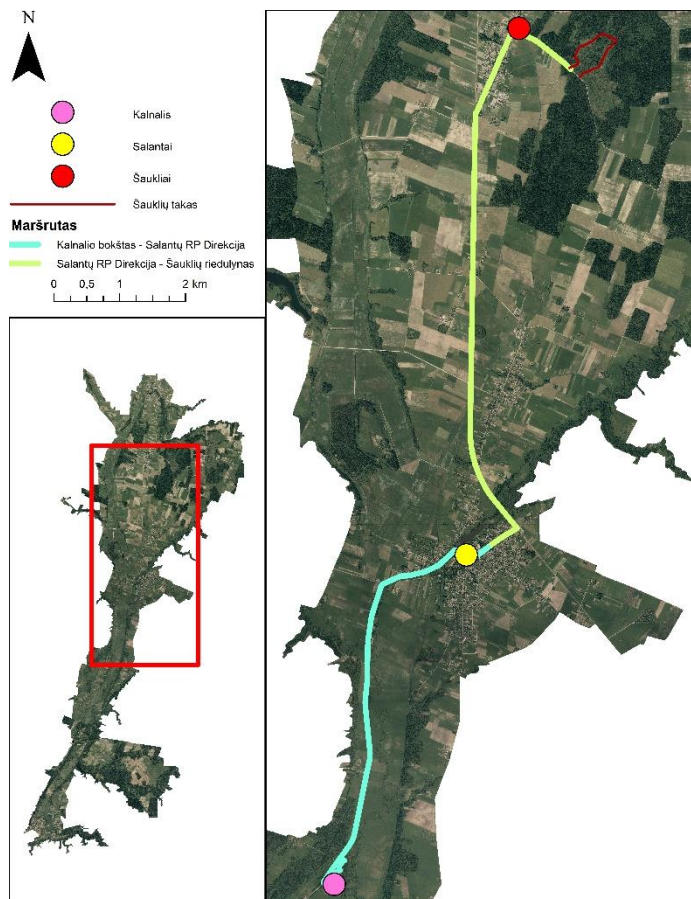
Salantų regioninio parko direkcija su priskirtomis teritorijomis apima bemaž 50 kilometrų Minijos upės vagos. Atkarpoje nuo Mardosų kaimo iki Raguviškių kaimo aktyviai plėtojamas vandens turizmas plaukimo priemonėmis – baidarėmis. Plaukiojimas baidarėmis Minijos upe ypač aktyvus šiltuoju sezonu, Balandžio – Spalio mėnesiais, tačiau pamažu atsiranda entuziastų, kurie išmėgina jėgas plaukdamis šventiniuose ir specialiuose plaukimuose Minijos upe šaltuoju metų laiku. Egzistuoja galimybė į Salantų regioninį parką privilioti ne tik mėgėjus, bet ir labiau patyrusius baidarių sporto entuziastus. Baidarių sporto entuziastai ne vienoje Lietuvos upėje kasmet organizuoja vienadienes baidarių varžytuves, neseniai kita saugoma teritorija Nemuno deltos regioninis parkas pradėjo organizuoti panašaus pobūdžio varžybas Rusnės ruože esančiose upėse. Idėja Salantų regioniniam parkui – suorganizuoti panašaus pobūdžio varžybas Minijos upėje pasinaudojant gerąja Nemuno deltos regioninio parko praktika. Minijos upė, ypač minėta jos atkarpa, tinkamai ją paviešinus turėtų susilaukti nemažo entuziastų kiekio, nes ši upė ganėtinai srauni ir akmeninga, tad esant tinkamam vandens debitui sąlygos būtų išties puikios. Dar viena idėja ateičiai – kooperotis su Nemuno Deltos regioninio parko direkcija arba su kitais Minijos upę savo teritorijoje turinčiais regioniniais parkais ir kartu įsteigti čempionatą su skirtingų lokacijų etapais. Pavyzdžiui: balandžio mėnesį pirmas etapas įvyktų vienoje saugomoje teritorijoje, gegužės mėnesį kitoje, o birželio mėnesį trečioje saugomoje teritorijoje. Tokiu principu dalyviai ne tik dalyvautų čempionate skirtinguose

parkuose ir asmeniškai susipažintų su naujomis teritorijomis, bet kartu jie savo patirtimi dalintųsi su kitais ir tai didintų žinomumą.

Maršrutas.

Viename iš tyrimo dėstymo skyrių buvo pateikti esami Salantų regioninio parko maršrutai, iš kurių vienas orientuotas labiau Šiaurinėje parko dalyje, kitas labiau Pietinėje parko dalyje, tačiau nėra maršruto, kuris būtų trumpas, bet tuo pačiu aprėptų tolygią parko teritorijos dalį, t.y. nebūtų išsidėstęs vien Šiaurinėje ar Pietinėje parko dalyse. Siūlomas maršrutas „Paskutinio ledynmečio suformuotas kraštovaizdis Salantų regioniniame parke“ (15 pav.). Maršrutą sudarytų trys taškai esantys: Kalnaliai kaime, Salantų mieste ir Šauklių kaime. Pagrindiniai šio maršruto objektai: Kalnaliai lankytinų objektų kompleksas (Kalnaliai Šv. Lauryno bažnyčia, Kalnaliai apžvalgos bokštas ir Salanto žemupio pažintinis takas), Salantų regioninio parko direkcijos lankytojų centras ir Šauklių riedulynas-kadagynas. Maršruto pradžia – Kalnaliai kaimas ir jame esantys lankytini objektai. Šiuose objektuose lankytojai užtruktų iki 60 minučių. Toliau sektų 10 minučių kelionė automobiliu iki Salantų regioninio parko direkcijos lankytojų centro, esančio adresu Laivių g. 9. Pakeliui pristatomi pakeliui matomi kiti lankomi objektai: Imbarės piliakalnis, Gaidžio kalnas, Salantų parkas, Salantų kaštonas, Salantų miestas. Jaukioje ir interaktyvioje ekspozicijų salėje lankytojai supažindinami su Salantų regioninio parko gamtos turtais, suteikiama galimybė išgirsti rečiausių paukščių skleidžiamus garsus, bei vizualiai susipažinti su nepastebimais gamtoje augalais. Taip pat lankytojams siūloma susipažinti su išskirtiniu parko kraštovaizdį formuojančiu elementu – akmenimis, kurie ne tik atvaizduoti puošniame “Šalta akmenėlio pasaka” stende, bet jų gausu ir visoje lankytojams pritaikytoje erdvėje. Fiziškai stipriausi lankytojai, gali išmėginti savo jėgas “spausdami” akmenis. Kuo stipresnis suspaudimas – tuo didesnis šansas, jog ekrane išžiebs Šilalės kūlis (5 pagal dydį Lietuvoje akmuo). Numatoma trukmė Salantų regioninio parko direkcijoje taip pat neviršytų 60 minučių. Paskutinis objektas – Šauklių riedulynas kadagynas. Iki jo automobiliu tektų važiuoti apie 15 minučių, kelionės metu pristatomi pakeliui esantis Šauklių akmuo. Šauklių riedulynas-kadagynas – svarbus gamtinis kompleksas, turintis didelę mokslinę, estetinę, pažintinę, mokomąją, auklėjamąją, istorinę bei rekreacinę vertę. Jame yra įrengtas 2 km ilgio pėsčiųjų pažintinis gamtos takas, kuriuo keliaujant galima pasigrožėti neįprastu mūsų kraštui kraštovaizdžiu, susipažinti su šios vietovės augalija, gyvūnija. Šiai teritorijai išskirtinumo suteikia ne tik riedulių įvairumas ir gausa, bet ir savita, iš pažiūros skurdi augalija. Riedulyne tarpsta itin vešlūs, aukšti, siekiantys net 6 m, įvairiausių formų kadagiai. Šauklių riedulyne yra randama keletas labai retų, išnykstančių Lietuvos Raudonosios knygos kerpių rūšių. Žmones čia traukia neįprasta aplinka: žydinčių viržių paklotė, tankūs ir aukšti kadagiai, įvairių dydžių ir formų rieduliai. Šauklių riedulynas savo pirmąsiais kraštovaizdžiu palieka įspūdį kiekvienam čia apsilankiusiam. Ir nors nedidelę akimirką gali pajusti mistišką praeities

dvelksmą, išgirsti ledyno aidą. Numatoma edukacinė veikla šiame taške taip pat neviršytų 60 minučių. Susumavus, šio maršruto trukmė, įskaitant kelionės trukmę neviršytų 3 valandų ir 30 minučių.

15 pav. Žemėlapis. Siūlomas turistinis maršrutas Salantų regioniniame parke, 2019 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Literatūra

Agus K. ir kt. (2019) "The Development Of Natural Potential Of Ponggok Village As Recreational Sports And Water Sports Tourism For Regional People In Klaten Regency." *Journal of Education, Health and Sport* 9.4 (2019): 220-30. Internetinė prieiga: <http://www.ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/6790/8501> (lankytasi: 2019-09-10).

Armaitiene A. ir kt. (2014) "Conceptual Framework for Rethinking of Nature Heritage Management and Health Tourism in National Parks." *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2nd International Conference on Strategic Innovative Marketing 148 (2014): 330-37. Internetinė prieiga: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814039548> (lankytasi: 2019-09-10).

Bučienė, A. ir kt. (2018). The disappeared and disappearing villages in western Lithuania: Study cases of three regional parks. *Ėeogrāfija. Ėeoloģija. Vides Zinātnē : Latvijas Universitātes 76. Zinātniskā Konference : Referātu Tēzes*, 142-144. Internetinė prieiga: https://www.geo.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/gzzf/Konferences/EGEA/Telpiska_planosana_un_attistiba_0202_1501.pdf (lankytasi: 2019-09-10).

Demyanchuk O. ir kt. (2017) "The Organization of Sport Tourism of the Volyn Regional Centre of Tourism, Sports and Travelling Tours." *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* 2(38): 5-9. Internetinė prieiga: https://www.researchgate.net/publication/326619819_The_Organization_of_Sport_Tourism_of_the_Volyn_Regional_Centre_of_Tourism_Sports_and_Travelling_Tours (lankytasi: 2019-09-10).

Gibson, H. J. (Ed.). (2013). *Sport tourism*. routledge. Internetinė prieiga: <https://books.google.lt/books?id=tfrcAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=lt> (lankytasi: 2019-09-10).

Higham, J. (2018). *Sport tourism development*. Channel view publications. Internetinė prieiga: <https://books.google.lt/books?id=FU1dIQ64yoEC&printsec=frontcover&hl=lt> (lankytasi: 2019-09-10).

Higham, J. E. (Ed.). (2005). *Sport tourism destinations: Issues, opportunities and analysis*. Routledge. Internetinė prieiga: https://books.google.vu/books?id=HZF3pPDn-QgC&pg=PR5&lpg=PP1&focus=viewport&dq=related:ISBN0595230806&output=html_text (lankytasi: 2019-09-10).

Šventos Barboros koplyčia, internetinis straipsnis, prieiga: <http://salantiskis.lt/sv-barboros-koplycia-varpine-kapines> (lankytasi 2019-09-10).

<http://www.savaite.lt/panorama/lietuva/2206-maza-zemaitijos-miesteli-isgarsino-pyragas.html>

Hudson, S. (2012). *Sport and adventure tourism*. Routledge. Internetinė prieiga: https://books.google.lt/books/about/Sport_and_Adventure_Tourism.html?id=1vVtyaA77YsC&redir_esc=y (lankytasi: 2019-09-10).

Ivanauskaitė, R. (2018). Neries ir Nemuno kilpų regioninių parkų rekreacinio potencialo vertinimas. *Geografijos Metrastis* (24243434), 51, 25-47. Internetinė prieiga: http://www.demografija.lt/download/Ivanauskaite_Jasinaviciute.pdf (lankytasi: 2019-09-10).

Ivanovski A. ir kt. (2018) "Basic Characteristics of Sports Tourism." *Glasnik Antropološkog Društva Srbije* 2018.53: 39-46. Internetinė prieiga: https://www.researchgate.net/publication/330487252_Basic_characteristics_of_sports_tourism (lankytasi: 2019-09-10).

Jaksic-Stojanovic A. ir kt. (2019) "Montenegro as High-Quality Sports Tourism Destination-Trends and Perspectives." *Sport Mont* 17.1.2019: 93-95. Internetinė prieiga: https://www.researchgate.net/publication/330907600_Montenegro_as_High-Quality_Sports_Tourism_Destination-Trends_and_Perspectives (lankytasi: 2019-09-10).

Kreitngos turizmo informacijos centro 2019 metų veiklos planas, internetinė prieiga: https://www.kretingosrsc.lt/images/Dokumentai/veikla/planavimo_dokumentai/metinis/2019b_Centro_veiklos_planas.pdf (lankytasi 2019-09-10).

Lepp, A. ir kt. (2011). Reimagining a nation: South Africa and the 2010 FIFA World Cup. *Journal of Sport & Tourism*, 16(3), 211–230.

Marcinkonienė, ir kt. "Neries Ir Aukštadvario Regioninių Parkų Ištekliai – žemdirbystei, Miškininkystei Ir Kaimo Turizmui." *Ekonomika Ir Vadyba: Aktualijos Ir Perspektyvos* 3.19, D.2: 136-40. Internetinė prieiga: <https://vb.lammc.lt/object/elaba:6228818/index.html> (lankytasi: 2019-09-10).

Ritchie, B. ir kt. (2004). *Sport tourism: Interrelationships, impacts and issues* (Vol. 14). Channel View Publications. Internetinė prieiga: https://books.google.lt/books/about/Sport_Tourism.html?id=BCco5LqDIKkC&redir_esc=y (lankytasi: 2019-09-10).

Salantų regioninio parko direkcijos nuostatai, internetinė prieiga: <http://www.salanturp.lt/14558/direkcijos-veikla/nuostatai.html> (lankytasi 2019-09-10).

Smith, A. C. T. ir kt. The travelling fan: Understanding the mechanisms of sport fan consumption in a sport tourism setting. *Journal of Sport & Tourism*, 12(3–4), 155–181.

Vaitkevičienė, J. Ir kt. (2015). Tracking violations in visual resources in the landscape of Asveja regional park. *Geodesy and Cartography*, 41(1), 41-47. Internetinė prieiga: <https://journals.vgtu.lt/index.php/GAC/article/view/2832> (lankytasi: 2019-09-10).

Weed, M. ir kt. (2011). An exogenous shock to the system? The London 2012 Olympic and Paralympic Games and British tourism policy. *Journal of Sport & Tourism*, 16(4), 345–377.

Egidijus Kaunas

**GEOGRAPHICAL CONDITIONS FOR SPORTS TOURISM PLANNING AND
DEVELOPMENT IN SALANTAI REGIONAL PARK**

The Master's Theses

Summary

The Master's paper analyses the situation of sports tourism conditions and opportunities in Salantai Regional Park. The aim of this work is to investigate the conditions and opportunities for sports tourism and recreation planning in Salantai Regional Park and to justify the importance of sports tourism territorial areas for the development of tourism services and infrastructure. The research tasks are the following:

1. to evaluate the natural, cultural, and historical conditions of sports tourism development in Salantai regional park;
2. to investigate the infrastructure of sport recreation and identify its elements for the development of sports tourism;
3. to describe the characteristics of human resources in the development of sports tourism;
4. to form territorial territories of sports tourism.

Methods used in this work:

1. Comparative analysis – comparison between protected with each other. Also the distance of different types of objects from streets, buildings and other objects is compared.
2. Cartographic method – geographic information systems (GIS) was used to create maps of different themes of Salantai Regional Park.
3. Analysis of scientific literature and articles - this method used for the purpose of analyzing scientific articles related to sports tourism.
4. Monitoring – there were monitoring which was conducted in Salantai Regional Park to collect data on sports areas within the protected area.

In the theoretical part presented an overview of previous studies, defined key terms, and methods that have been used in this research.

The research found that there are more than 150 natural, cultural and recreational objects in the territory of Salantai Regional Park which have no connection with sport tourism, but at the same time, when these objects are included in certain activities or special thematic routes it represents that the guiding principle of sports tourism is traveling from home to activities. It is also estimated that inter-institutional and local communication has a major positive impact on the development of sports

tourism in Salantai Regional Park. Territorial habitats have been created, the uniqueness of which makes it possible to specialize in a particular area, and the shortcomings of the territorial habitats highlighted can be improved in the light of the comments made in the proposals.

Key words: sports areas, Klaipeda city, territorial distribution, assessment.